

United Nations
Office on Drugs and Crime

STOP RAPE NOW
UN Action Against Sexual Violence in Conflict

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ СЛІДЧИХ

Методичні рекомендації

КИЇВ 2025

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 18 листопада 2025 року (протокол № 10).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ підготовлено авторським колективом Національної академії внутрішніх справ за підтримки Управління ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) та Дій ООН проти сексуального насильства під час конфлікту (<https://www.stoprapenow.org/>).

Дії ООН проти сексуального насильства під час конфлікту підтримують міжагенційний проєкт «Зміцнення національних та місцевих механізмів запобігання та реагування на СНПК в Україні за допомогою багатосекторального підходу, орієнтованого на постраждалих» («Об'єднані дії для посилення спроможностей постраждалих від СНПК»).

Методичні рекомендації підготували: *Олег Тарасенко*, проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції; *Юлія Бойко-Бузиль*, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор; *Ігор Пампура*, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, магістр психології; *Ірина Лубенець*, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший дослідник; *Ольга Євтушенко*, начальник управління міжнародної комунікації Головного слідчого управління Національної поліції України, магістр права, підполковник поліції.

Рецензенти: *Олексій Ляшенко*, заступник начальника Департаменту міграційної поліції (у складі кримінальної поліції) – начальник 2-го управління (організації боротьби з торгівлею людьми) Національної поліції України, кандидат юридичних наук, полковник поліції; *Олександр Кулик*, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Огляд змісту рекомендацій: Програмний офіс Управління ООН з наркотиків і злочинності в Україні (Харшет Вірк, Самір Різво та Анастасія Приймак), Секція Управління ООН з наркотиків і злочинності в Україні з питань торгівлі людьми та незаконного ввезення мігрантів (Давор Рауш).

Відмова від відповідальності. Ця публікація офіційно не редагувалася. Її зміст жодним чином не відображає точку зору чи політику Управління ООН з наркотиків і злочинності й не означає жодного схвалення. Представлення матеріалу в Методичних рекомендаціях не означає висловлення жодної думки з боку Організації Об'єднаних Націй щодо правового статусу будь-якої країни, території,

міста чи регіону або їхніх органів влади, або стосовно делімітації їхніх кордонів або меж.

Згадка про будь-яку фірму чи ліцензований процес не означає схвалення з боку Організації Об'єднаних Націй. Посилання, що містяться у виданні, надані для зручності її вивчення й зберігають актуальність на момент доступу, зазначеного у тексті. Організація Об'єднаних Націй не несе відповідальності за точність матеріалу, викладеного в цій публікації, або за заміст будь-яких зовнішніх вебсайтів.

Ця публікація може бути відтворена повністю або частково та в будь-якій формі для освітніх або некомерційних цілей без спеціального дозволу власника авторських прав за умови посилання на її джерело. Управління ООН з наркотиків і злочинності буде вдячне за надання копії будь-якої публікації, що використовуватиме цей документ як джерело. Забороняється будь-яке використання Методичних рекомендацій для перепродажу або з будь-якою іншою комерційною метою без попереднього письмового дозволу Управління ООН з наркотиків і злочинності. Заявки на отримання такого дозволу із зазначенням мети й намірів відтворення слід надсилати до Програмного офісу Управління ООН з наркотиків і злочинності в Україні.

Коментарі до публікації можна надіслати на адресу:
Програмний офіс Управління ООН з наркотиків і злочинності в Україні,
вул. Інститутська, 28, Київ, 01021, Україна,
Електронна пошта: unodc-ukraine@un.org

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ	6
1.1. Трансформація злочинності в умовах війни	6
1.2. Новітні форми експлуатації	11
1.3. Фактори вразливості постраждалих від торгівлі людьми	13
1.4. Перешкоди у виявленні потерпілих	15
1.5. Ускладнення доступу до правосуддя	17
РОЗДІЛ 2. АЛГОРИТМИ ДІЙ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ	19
2.1. Первинна оцінка повідомлення про злочин	19
2.2. Початковий етап досудового розслідування	22
2.3. Ідентифікація цифрових доказів	26
2.4. Використання відкритих цифрових джерел у розслідуванні злочинів	28
2.5. Проведення когнітивного інтерв'ю потерпілою особою	33
2.6. Чек-листи для дій на місці події	43
РОЗДІЛ 3. ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	45
3.1. Базові етико-правові принципи комунікації з потерпілими у справах про торгівлю людьми	45
3.2. Інформована згода та конфіденційність як основа захисту прав постраждалих від торгівлі людьми	51
3.3. Особливості комунікації з уразливими категоріями постраждалих	53
3.4. Взаємодія слідчих з організаціями та установами, що надають допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми	56
3.5. Кейси ефективних моделей координації дій слідчих, соціальних служб і неурядових організацій	60
ПІСЛЯМОВА	62
ЛІТЕРАТУРА	64
ДОДАТКИ	65

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації «Торгівля людьми в Україні: практичні інструменти для слідчих» підготовлено з метою посилення спроможності правоохоронних органів у протидії торгівлі людьми в умовах сучасних викликів – передусім повномасштабної війни, яка спричинила глибокі соціально-економічні та безпекові кризи.

Торгівля людьми залишається одним із найтяжчих порушень прав людини, що стрімко трансформується: з'являються нові форми експлуатації, посилюється вплив цифрових технологій, зростає вразливість населення, а доступ постраждалих до правосуддя ускладнюється. Через це важливо, щоб фахівці, які здійснюють виявлення, документування, розслідування та запобігання злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, були озброєні сучасними підходами, актуальними знаннями та практичними інструментами.

Це видання розроблено для слідчих, оперативних працівників, прокурорів та інших спеціалістів, дотичних до протидії торгівлі людьми. У рекомендаціях узагальнено сучасні методи та підходи до розслідування таких злочинів, враховано особливості роботи в умовах воєнного стану, а також представлено інструменти для ефективної міжвідомчої взаємодії та комунікації з постраждалими.

Окрему увагу приділено аналізу новітніх форм експлуатації, зокрема онлайн-вербування, трудової експлуатації під виглядом волонтерства, використання криптовалют та цифрового шантажу. Значне місце відведено етичним та правовим аспектам роботи з уразливими групами, методам запобігання вторинній травматизації й віктимізації, а також алгоритмам документування, збору цифрових доказів і забезпечення безпеки на місці події.

Рекомендації ґрунтуються на міжнародних стандартах, національному законодавстві України та кращих практиках, напрацьованих як правоохоронними органами, так і неурядовими організаціями. Їх зміст спрямований на підвищення рівня професійної підготовки фахівців, зміцнення механізмів реагування та сприяння ефективному захисту прав постраждалих.

Сподіваємося, що видання стане для читачів надійним практичним інструментом у щоденній роботі та сприятиме утвердженню справедливості, прав людини та безпеки в Україні.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Повномасштабна війна на території України значною мірою трансформувала не лише соціально-економічні процеси, а й криміногенне середовище, зокрема динаміку, характер і механізми торгівлі людьми. Злочинна діяльність, що раніше обмежувалася переважно транскордонною експлуатацією, набула нових масштабів, форм і ознак. Військові дії призвели до масових переміщень населення, руйнації інфраструктури, послаблення інституційної спроможності державних органів, що значно ускладнило виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. У цих умовах загострилися чинники вразливості потенційних постраждалих, зріс ризик залучення осіб до експлуатації під виглядом волонтерства, працевлаштування, допомоги чи евакуації. Нині особливого значення набули новітні цифрові форми вербування та контролю – через соціальні мережі, месенджери та платформи дистанційного зв'язку, а також через застосування криптовалют у фінансовому забезпеченні злочинних схем. Постає низка викликів, що включають обмежений доступ до постраждалих у зонах бойових дій, недовіру населення до державних інституцій, низький рівень поінформованості громадян щодо ознак експлуатації та прав потерпілих, втрату або недоступність доказової бази тощо. Ці та інші фактори обумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів до розслідування та напрацювання нових алгоритмів дій у надзвичайних умовах. У цьому розділі систематизовано актуальні загрози й тенденції у сфері торгівлі людьми в умовах війни, а також окреслено коло обставин, які ускладнюють ефективне реагування на відповідні злочини. Особлива увага приділена виявленню сучасних форм експлуатації, аналізу факторів ризику, що посилюють уразливість населення, а також ідентифікації бар'єрів на шляху до правосуддя.

Питання розділу

- 1.1. Трансформація злочинності в умовах війни*
- 1.2. Новітні форми експлуатації*
- 1.3. Фактори вразливості постраждалих від торгівлі людьми*
- 1.4. Перешкоди у виявленні потерпілих від торгівлі людьми*
- 1.5. Ускладнення доступу до правосуддя*

1.1. Трансформація злочинності в умовах війни

Розв'язана російською федерацією повномасштабна збройна агресія проти України спричинила глибокі соціальні, економічні та безпекові

зміни, що істотно вплинули на криміногенну ситуацію в державі. Порушення територіальної цілісності, масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, зростання соціальної напруги й дефіцит ресурсів правоохоронної системи стали чинниками активізації різних форм кримінальної поведінки, в тому числі транснаціональної, організованої та латентної злочинності. Особливо тривожним є зростання загроз, пов'язаних із торгівлею людьми, яка в умовах війни набуває нових масштабів, форм і методів.

У часи війни спостерігається низка тенденцій у сфері торгівлі людьми:

1. Зростання рівня латентної злочинності:

– воєнні дії на значній частині території України призводять до ускладнення, а подекуди – до повної неможливості здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій з метою належного документування фактів торгівлі людьми;

– в умовах втрати контролю над територіями, переміщення значної кількості осіб та відсутності належного функціонування органів правопорядку зростає кількість незареєстрованих або не розслідуваних кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми;

– суспільна недовіра, страх помсти, репресій або повторної віктимізації перешкоджають оприлюдненню фактів торгівлі людьми.

2. Посилення вразливості окремих груп населення:

– спостерігається зростання кількості осіб, які втратили соціальний захист: внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО), біженці, діти без супроводу, жінки, особи з інвалідністю, люди похилого віку;

– внутрішньо переміщені особи, біженці, діти без супроводу, жінки, особи з інвалідністю, люди поважного віку частіше за інших потрапляють у ситуації примусової праці, сексуальної експлуатації, жебракування, трудового рабства, контрабандного перевезення;

– втрата документів, доходів, житла, соціального оточення, психологічна дезадаптація роблять зазначені категорії осіб особливо вразливими для вербувальників у сфері торгівлі людьми.

3. Цифровізація злочинної діяльності та зміна інструментів експлуатації:

– різке зростання кіберзлочинів, зокрема онлайн-вербування потерпілих від торгівлі людьми через соціальні мережі, месенджери, фейкові сайти працевлаштування та волонтерської допомоги;

– використання даркнету та зашифрованих каналів комунікації для організації торгівлі людьми, передачі коштів, обміну персональними даними;

– маскуванню злочинної діяльності під гуманітарну, благодійну, медичну або релокаційну допомогу.

4. Зміна географії та структур злочинних угруповань:

- поширення торгівлі людьми у прикордонних регіонах, на територіях, де державний контроль послаблений або відсутній;
- зростання ролі організованих злочинних груп, які мають транснаціональні зв'язки й використовують військову агресію та дії для посилення своїх позицій;
- активне використання «легальних прикриттів» – агенцій з працевлаштування, логістичних компаній, евакуаційних служб, через які здійснюються вербування та переправлення потерпілих від торгівлі людьми.

5. Виснаження правоохоронної системи:

- часткове виведення з органів Національної поліції України оперативних і слідчих працівників для виконання завдань територіальної оборони, що призводить до нестачі кадрів;
- перевантаження підрозділів Національної поліції України справами, особливо у регіонах із великим потоком внутрішньо переміщених осіб, біженців, гуманітарних операцій;
- зниження інтенсивності та ефективності профілактичної, розшукової, інформаційно-аналітичної роботи, а також міжвідомчої взаємодії.

Під час війни **торгівля людьми** як особливо небезпечне соціальне явище **зазнала** істотної **трансформації**, виходячи перетнувши межі традиційного розуміння транскордонної експлуатації. Нині зросла кількість випадків, пов'язаних із новими, гібридними формами цього злочину:

- *внутрішня торгівля людьми* – експлуатація громадян України всередині країни, зокрема в регіонах, які не зазнають безпосередньої загрози бойових дій. Зростає ризик втягнення внутрішньо переміщених осіб (особливо жінок і дітей) у трудову чи сексуальну експлуатацію під виглядом працевлаштування, надання житла або гуманітарної допомоги;
- *експлуатація під виглядом «допомоги»* – зловживання довірою людей, які опинилися в кризових обставинах, з боку волонтерів, працівників гуманітарних організацій чи осіб, які імітують таку діяльність, із метою експлуатації. Зокрема йдеться про недобровільне залучення до праці чи надання сексуальних послуг у обмін на продукти харчування, транспорт, документи, притулок тощо;
- *залучення осіб до участі у збройному конфлікті* як шляхом прямого примусу (зокрема у випадках залучення дітей до участі в діяльності збройних формувань або допоміжних структур), так і через обман, психологічний тиск, маніпулювання почуттям провини або патріотичним почуттям тощо;
- *експлуатація у сфері репродуктивних послуг* – примус до

сурогатного материнства, маніпуляції щодо вагітних жінок під час евакуації, а також торгівля новонародженими дітьми. Ці явища набувають особливої актуальності в умовах зниження державного контролю, хаотичної міграції, відсутності належної фіксації народжень та недостатнього захисту прав жінок;

– *використання з метою вилучення органів* – примушування до донорства органів під загрозою насильства, обману або як підзаробітку; трансплантаційний туризм із використанням потерпілих з уразливих країн;

– *залучення дітей до злочинної діяльності* – залучення дітей до злочинних схем, зокрема з метою вчинення крадіжок, наркаторгівлі, перевезення зброї, жебракування (іноді зі спричиненням каліцтва) тощо;

– *торгівля з метою укладання примусового шлюбу* – продаж жінок або дівчат для укладання шлюбу, часто через міжнародні посередницькі структури.

У контексті зростання масштабів і ускладнення форм торгівлі людьми, що супроводжуються високою латентністю, транснаціональністю та залученням організованих злочинних угруповань, надзвичайно важливим є оперативне реагування правоохоронної системи на нові виклики. Потреба в посиленні інституційного потенціалу, міждержавної координації та впровадженні спеціалізованих інструментів протидії набуває стратегічного значення. Особливу роль у цьому відіграє Національна поліція України (далі – НПУ), яка, попри суттєве навантаження у сфері забезпечення національної безпеки, продовжує активну діяльність з виявлення, розслідування та попередження злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, зокрема шляхом розширення міжнародного співробітництва та створення спеціалізованих підрозділів. Так, у квітні 2023 року Департамент міграційної поліції (далі – МІПОЛ) створив спеціальний підрозділ з питань транснаціональних розслідувань та міжнародного співробітництва, в тому числі щодо торгівлі людьми. НПУ та МІПОЛ активно співпрацюють з іноземними колегами, зокрема з Норвегії, Литви та Туреччини, з метою обміну інформацією для проведення розслідувань. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну МІПОЛ та НПУ розслідували випадки торгівлі людьми серед цивільного населення, тоді як Служба безпеки України розслідувала воєнні злочини, в тому числі пов'язані з торгівлею людьми. Органи влади активно співпрацювали з іноземними урядами в межах численних міжнародних розслідувань, зокрема з Чехією та Німеччиною, організації днів спільних із Європолем дій, а саме – спрямованих на протидію злочинній діяльності в Інтернеті, надсилання запитів на екстрадицію з Грузії та Польщі, а також надання відповідної правової допомоги. Дні спільних дій влаштовувалися з метою боротьби зі злочинністю в

Інтернеті, вербування та виявлення постраждалих від торгівлі людьми з України та Китайської Народної Республіки (КНР), у тому числі серед біженців у європейських країнах. У вересні 2023 року Україна та Польща підписали нову угоду про обмін інформацією між органами влади, в тому числі про випадки торгівлі людьми.

Аналіз окреслених тенденцій є ключовим для глибокого розуміння нових ризиків, модифікованих форм експлуатації, а також трансформованих поведінкових моделей як злочинців, так і потенційних потерпілих від торгівлі людьми в умовах війни. Виявлення та осмислення змін дає можливість не лише актуалізувати методи оперативно-розшукової діяльності й процесуального розслідування, а й своєчасно адаптувати профілактичні, аналітичні та міжвідомчі підходи до протидії цьому явищу. У фокусі уваги мають перебувати: нові вектори вербування (зокрема через цифрові канали), соціальні групи підвищеного ризику (внутрішньо переміщені особи, діти, особи з інвалідністю, жінки в кризових ситуаціях), а також специфічні умови здійснення контролю над постраждалими в умовах загальної нестабільності, переміщення населення та порушення інституційного порядку.

Висновки

1. *Війна як каталізатор трансформації злочинності.* Повномасштабна збройна агресія РФ призвела до глибокої трансформації криміногенної ситуації в Україні. Порушення державного контролю, дестабілізація соціального порядку та вимушене переміщення населення обумовили стрімке зростання ризиків як зовнішньої, так і внутрішньої експлуатації.

2. *Гібридизація форм торгівлі людьми.* У сучасних умовах спостерігається поширення нетипових, гібридних форм експлуатації, які маскуються під гуманітарну або волонтерську діяльність. Цифрові інструменти (соціальні мережі, месенджери, даркнет) стали ключовим інструментом вербування, контролю та фінансування злочинної діяльності.

3. *Зростання соціальної вразливості.* Воєнні події значно посилили вразливість окремих категорій населення – внутрішньо переміщених осіб, жінок, дітей, осіб з інвалідністю, людей похилого віку. Їхній обмежений доступ до ресурсів, правового захисту й соціальної підтримки створює сприятливе середовище для злочинців.

4. *Обмеження інституційного реагування.* Залучення кадрів поліції до виконання оборонних завдань, перевантаження справами та дефіцит ресурсів негативно позначаються на здатності правоохоронних органів здійснювати ефективне виявлення, розслідування та попередження торгівлі людьми.

5. *Міжнародний характер загрози.* Торгівля людьми в умовах війни дедалі більше набуває транснаціонального характеру, що вимагає

посиленої міждержавної координації, зокрема для виявлення потерпілих, ліквідації злочинних мереж і належного документування міжнародних злочинів.

1.2. Новітні форми експлуатації

Торгівля людьми є багатофакторним і трансформативним соціальним явищем, яке змінюється під впливом глобальних і національних викликів. У сучасних умовах, особливо на тлі повномасштабної війни, спостерігається активна адаптація злочинних практик до нових реалій.

Згідно із Законом України «Про протидію торгівлі людьми» торгівля людьми охоплює дії з вербування, переміщення, передачі, укриття або одержання особи з метою експлуатації, що супроводжується застосуванням обману, примусу, погроз, насильства або використанням уразливого стану особи. У Кримінальному кодексі України подібні дії визнано злочинними. Під час війни такі дії набувають нових форм, часто замаскованих під легальні або соціально прийнятні механізми.

Сучасна динаміка розвитку цифрових технологій, глобальна економічна нестабільність, а також військовий конфлікт в Україні створюють передумови для появи нових форм експлуатації, які часто залишаються поза традиційними механізмами протидії торгівлі людьми. Злочинці дедалі активніше використовують цифрові інструменти, криптовалютні транзакції та начебто легальні трудові схеми для вербування, контролю та експлуатації потерпілих.

1. Цифрова сексуальна експлуатація та онлайн-порнографія:

Інтернет став ключовим інструментом вербування, контролю й експлуатації, особливо в сфері сексуального насильства. До поширених проявів цієї форми торгівлі людьми належать:

- примусовий онлайн-стрімінг за участю потерпілих (у тому числі дітей) на платформах для дорослих, із подальшим продажем контенту;
- виготовлення інтимного цифрового контенту на платформах на кшталт OnlyFans, Telegram-каналах, тощо, в ситуаціях, коли особи не усвідомлюють правових наслідків або діють під тиском;
- сексторшн (сексуальний шантаж): здобуття інтимних матеріалів шляхом обману, з подальшим вимаганням нових фото/відео або грошей;
- експлуатація неповнолітніх через ігрові платформи, соцмережі та стрімінгові сервіси, шляхом обману, психологічного тиску або фінансового зацікавлення.

Цифрова сексуальна експлуатація та онлайн-порнографія є злочином, що має транснаціональну, анонімну форму, часто не залишаючи фізичних слідів, залишаючи потерпілих «відносно» вільними.

2. Трудова експлуатація під прикриттям «волонтерства» або «працевлаштування»

Новою тенденцією торгівлі людьми є замаскована експлуатація в умовах воєнного часу, яка часто виглядає як офіційне або напівлегальне працевлаштування. Основними проявами є:

- фізична праця без належної оплати, контракту чи умов проживання – поширена у сферах логістики, будівництва, сільського господарства тощо;

- експлуатація під прикриттям волонтерства – залучення до «гуманітарної роботи» без оплати або з незаконними умовами утримання;

- примус до праці в приватному секторі (догляд, домашній сервіс) – особливо це стосується жінок, які перебувають у залежному становищі;

- залучення до праці на тимчасово окупованих територіях, часто під загрозою насильства чи репресій.

Зазначені схеми ґрунтуються на зловживанні довірою постраждалих, їх правовій необізнаності, а також використанні кризових ситуацій, пов'язаних із втратою документів та обмеженим доступом до юридичної допомоги.

3. Фінансування експлуатації через криптовалюти:

Криптовалюти дедалі частіше використовуються як інструмент фінансування незаконної діяльності, зокрема для:

- оплати експлуатаційних «послуг», включно з порнографією, «замовленням» постраждалих або перевезенням через кордон;

- винагородження вербувальників та координаторів схем;

- приховування слідів фінансових операцій, що ускладнює їх виявлення під час досудового розслідування.

Анонімність та незворотність транзакцій у криптовалютах дають злочинцям відчуття безкарності та унеможливають оперативне відстеження руху коштів.

Типові ситуації, які можуть свідчити про факт торгівлі людьми:

1. *Працевлаштування з невідомим місцем перебування.* Жінка звертається до «рекрутера» в телеграм-каналі, який обіцяє «волонтерську роботу з хорошою оплатою праці та гарними умовами проживання» за кордоном. По приїзді в неї відбирають документи, примушують до праці без вихідних і платні, обмежують пересування.

2. *Підозріла діяльність у прихистку або центрі розміщення внутрішньо переміщених осіб.* Чоловік середнього віку під виглядом «волонтера» пропонує дівчатам евакуацію до іншого регіону України або за кордон до країн Європейського Союзу. Особи, які погоджуються, зникають. Працівники прихистку не фіксують ці переміщення офіційно.

3. *Трудова експлуатація під виглядом гуманітарної допомоги.* Переміщена особа погоджується працювати на складі «волонтерського штабу», де їй обіцяють оплату та харчування. Натомість змушують

працювати по 14 годин без реєстрації, заробітної плати й умов для проживання.

4. Залучення неповнолітніх до онлайн-контенту сексуального характеру. Дитина, що залишилася без нагляду після евакуації, через соціальні мережі знайомиться з «модератором проекту» і погоджується на відеозйомки «для моделі». Згодом виявляється, що контент продається на платних платформах.

5. Примус до жебрацтва. Жінку з дитиною з окупованої території поселяють у «благодійний притулок». Її змушують стояти з дитиною на вулиці та збирати кошти на «лікування», які забирає «куратор».

6. Нелегальна робота через «благодійників». Група молодих людей у статусі ВПО погоджується на «роботу на будівництві» від незареєстрованої особи. Робітники проживають у підвалі без опалення, не отримують медичну допомогу та належне харчування, їм погрожують депортацією за «нелегальне перебування».

Висновки

1. Поява нових форм торгівлі людьми у воєнний час. В умовах повномасштабної війни традиційні моделі торгівлі людьми трансформуються в складніші, зокрема через цифровізацію, псевдолегальні канали працевлаштування та використання фінансових інновацій. Експлуатація набувала латентного характеру, маскуючись під легітимну діяльність.

2. Домінування цифрового середовища у злочинній діяльності. Інтернет, соціальні мережі, стрімінгові платформи, месенджери та даркнет стали інструментами не лише вербування, а й безпосередньої експлуатації (онлайн-порнографія, сексторшн, сексуалізоване насильство над дітьми).

3. Зловживання гуманітарними каналами. Злочинці активно використовують образ «волонтера» або «гуманітарного працівника» для вербування потерпілих, зокрема серед внутрішньо переміщених осіб, жінок та дітей. Часто такі схеми не фіксуються офіційно, що унеможлиблює подальшу ідентифікацію постраждалих.

4. Трудова експлуатація під виглядом працевлаштування чи допомоги. Відсутність чітких юридичних механізмів контролю за діяльністю волонтерських або неформальних трудових ініціатив призводить до систематичної експлуатації переміщених осіб.

5. Фінансова тінізація торгівлі людьми. Криптовалюти стали одним із головних засобів фінансування злочинної діяльності, розрахунків за «послуги», винагороди вербувальникам, а також способом легалізації доходів. Анонімність таких операцій серйозно ускладнює слідчі дії.

1.3. Фактори вразливості постраждалих від торгівлі людьми

Повномасштабна війна в Україні спричинила глибоку соціально-економічну кризу, масову міграцію населення, руйнування інфраструктури та ослаблення інституційного контролю. У таких умовах значно зросла кількість осіб, які опинилися у стані вразливості та, відповідно, стали легкою мішенню для суб'єктів торгівлі людьми. Злочинці оперативно адаптують свої схеми до ситуації, використовуючи гуманітарну нестабільність, цифрові інструменти та брак у людей базової обізнаності щодо механізмів самозахисту.

1. Вимушене переміщення: багатовимірна вразливість внутрішньо переміщених осіб:

Внутрішньо переміщені особи є однією з найбільш уразливих категорій населення, що піддаються ризику потрапляння в ситуації торгівлі людьми. Це обумовлено комплексом чинників:

- втрата житла, роботи, соціальних зв'язків і систем підтримки;
- адаптаційні труднощі в новому середовищі, недостатнє розуміння юридичних прав та процедур;
- фінансова нестабільність, яка змушує приймати ризиковані пропозиції працевлаштування;
- обмежений доступ до соціальних послуг, безоплатної правової допомоги, реєстрації місця проживання.

Особливу небезпеку становлять ситуації, коли постраждалими стають жінки з дітьми, літні особи, люди з інвалідністю, підлітки та молодь. Значну загрозу становлять і випадки примусової евакуації дітей з інституційних закладів, а також їх вивезення з тимчасово окупованих територій до РФ, що може супроводжуватися подальшою експлуатацією.

2. Втрата документів: інструмент контрольованої залежності:

Через війну чимало людей втратили документи, які посвідчують особу або підтверджують її правовий статус. Цей чинник значно підвищує ризик експлуатації:

- унеможлиблює легальне працевлаштування як в Україні, так і за її межами;
- блокує доступ до державних і гуманітарних програм підтримки, медичних і освітніх послуг;
- підвищує залежність особи від «посередників» чи «благодійників», які можуть втягувати її у трудову або сексуальну експлуатацію;
- полегшує злочинцям використання методів психологічного або фізичного тиску, зокрема шляхом утримання документів як форми контролю.

Суб'єкти торгівлі людьми часто використовують втрачені або підроблені документи як засіб утримання потерпілих під контролем, позбавляючи їх свободи пересування чи можливості звернутися по допомогу.

3. Цифрове вербування через соцмережі та онлайн-платформи:

Сучасні схеми торгівлі людьми дедалі частіше реалізуються через цифрові канали. Соціальні мережі, месенджери та онлайн-сервіси стали ключовими інструментами для:

- поширення фейкових оголошень про роботу («вигідна вакансія», «волонтерська місія», «догляд за дітьми», «модельні контракти»);
- таргетування осіб, які публічно повідомляють про фінансові труднощі, пошук роботи чи житла;
- створення фальшивих акаунтів (з вигаданими біографіями благодійників, військових, волонтерів, бізнесменів);
- встановлення довірливих відносин через платформи знайомств, геймерські середовища або телеграм-канали;
- використання маніпуляцій, шантажу та психологічного тиску – особливо у випадках «сексторшену».

Більшість постраждалих не ідентифікують себе як експлуатованих або не усвідомлюють того, що стали частиною злочинної схеми. Особливо вразливою є молодь, яка має недостатній рівень цифрової гігієни.

Висновки

1. Внутрішньо переміщені особи є однією з найбільш уразливих груп, а тому часто потрапляють у ситуації експлуатації через втрату житла, роботи, документів та обмежений доступ до соціальних послуг.

2. Відсутність особистих документів створює умови для формування залежності від сторонніх осіб або нелегальних «посередників», що значно підвищує ризики трудової та сексуальної експлуатації.

3. Цифрові платформи активно використовуються для вербування потерпілих, зокрема через фейкові вакансії, псевдоблагодійність, оманливі особисті контакти та онлайн-шантаж.

4. Більшість нових форм експлуатації відбуваються в межах легалізованого або напівпублічного простору, що ускладнює ідентифікацію постраждалих і вимагає оновлення методів реагування.

1.4. Перешкоди у виявленні потерпілих від торгівлі людьми

В умовах війни значна кількість постраждалих від торгівлі людьми залишається поза увагою державних органів і спеціалізованих установ. Це суттєво ускладнює ідентифікацію, надання допомоги, притягнення винних до відповідальності та профілактику повторної експлуатації. Проблема має багаторівневий характер і потребує комплексного підходу.

1. Складність ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми

Більшість постраждалих не ототожнюють себе з потерпілими або свідомо уникають звернення по допомогу. Основні чинники:

- страх репресій з боку експлуататорів (шантаж, погрози, фізичне

насильство);

- брак у постраждалих правової обізнаності в тому, що вони стали об'єктом злочину, або відсутність упевненості у праві на захист;

- психоемоційна травма, яка блокує ініціативу, стан апатії, дезорієнтація та дезадаптація, посттравматичний стресовий розлад;

- економічна чи побутова залежність від злочинців (житло, робота, харчування, медична допомога, борг);

- страх стигматизації у випадках сексуальної експлуатації, жебрацтва чи втягнення в протиправну діяльність;

- емоційна прив'язаність до злочинців, які часто використовують романтичну чи дружню маску.

2. Недовіра до правоохоронних органів і офіційних структур

Брак довіри значною мірою обумовлений:

- негативним досвідом взаємодії з органами влади (відмова у прийомі заяв, зневажливе ставлення, формалізм);

- страхом вторинної віктимізації – через повторні допити, медіацію справ, осуд з боку суспільства або близького оточення;

- переконанням у безкарності злочинців, особливо у випадках, коли експлуатація має міжнародний або онлайн-характер;

- незнанням процедур, надмірною бюрократією та правовими бар'єрами;

- мовними труднощами для іноземців, осіб без громадянства або тих, хто повернувся з-за кордону;

- непрозорістю та недостатньою помітністю державної допомоги, через що потерпілі більше довіряють громадським чи волонтерським ініціативам.

Наслідком цього є те, що більшість постраждалих від торгівлі людьми не звертаються до поліції або інших державних структур, а надають перевагу неформальним джерелам допомоги (волонтери, знайомі, благодійники) або взагалі залишаються в ізоляції.

Висновки

1. Соціальна вразливість значної частини населення, спричинена збройним конфліктом, внутрішнім переміщенням, втратою документів та житла, створює сприятливе середовище для злочинних схем торгівлі людьми.

2. Відсутність або складність відновлення особистих документів посилює залежність вразливих осіб від сторонніх осіб, створюючи умови для маніпуляцій, примусу до роботи, сексуальних послуг або інших форм експлуатації.

3. Цифрове вербування набуває масового характеру: соціальні мережі, месенджери та онлайн-платформи стають основними каналами впливу, зокрема через використання фейкових вакансій, шантажу,

романтичних сценаріїв або ігрових/волонтерських ініціатив.

4. Недостатня цифрова обізнаність громадян, особливо серед молоді, ВПО, осіб у кризових ситуаціях, підвищує ймовірність стати постраждалим від шахрайських чи експлуататорських схем.

5. Сучасні форми торгівлі людьми маскуються під легальні або соціально прийнятні ініціативи, що ускладнює процес виявлення потерпілих і вимагає переосмислення вже наявних підходів до профілактики, ідентифікації, реагування.

1.5. Ускладнення доступу до правосуддя

Воєнний стан і збройна агресія проти України суттєво вплинули на всі аспекти правозастосування, значно ускладнивши забезпечення доступу до правосуддя та ефективний збір доказової бази у справах, пов'язаних із торгівлею людьми.

1. Обмежений доступ до правосуддя

Пошкодження інфраструктури судів і правоохоронних органів, особливо на деокупованих та прифронтових територіях, унеможливають своєчасне звернення громадян до суду або подання заяв до органів досудового розслідування.

Переміщення або нестабільність суддівського складу через евакуацію або переведення суддів із небезпечних регіонів призводять до тривалих затримок і накопичення невіршених справ.

Логістичні та безпекові проблеми обмежують фізичну присутність потерпілих, свідків, адвокатів чи правозахисників у судовому процесі, зокрема у зонах активних бойових дій.

Цифрова нерівність – обмежений або відсутній доступ до мережі Інтернет ускладнює подання електронних звернень, заяв та участь у дистанційних судових засіданнях.

Недовіра до державних органів, посилена інформаційними атаками та психологічним тиском агресора, стримує громадян від звернення за захистом та допомогою.

2. Ускладнення процесу збирання доказів

Обмежений або неможливий оперативний доступ до місця події через мінування, руйнування, окупацію або триваючі бойові дії.

Утрата, знищення або нестача документальних матеріалів (контракти, квитанції), які могли б свідчити про факти експлуатації.

Проблеми ідентифікації потерпілих, особливо переміщених осіб або тих, хто не має при собі документів.

Відмова потерпілих свідчити через страх, психологічну травму, залежність від експлуататорів, а також загрозу повторної віктимізації та травматизації.

Ускладнене залучення свідків, які перебувають на окупованих

територіях або за кордоном, що вимагає міжнародної правової допомоги, процес якої значно ускладнений у період воєнного стану.

Небезпека проведення слідчих дій у зоні бойових дій або на прифронтових територіях унеможлиблює повноцінне розслідування.

Висновки

1. Воєнний стан значно погіршив доступ громадян до правосуддя, особливо постраждалих від торгівлі людьми, що, своєю чергою призводить до безкарності злочинців і подальшого розповсюдження експлуатації.

2. Руйнування та переміщення інституцій правосуддя призводять до накопичення нерозглянутих справ та зниження довіри населення до системи правосуддя.

3. Відсутність або втрата доказової бази ускладнюють належне розслідування злочинів, знижують шанси на відновлення справедливості та належне покарання винних.

4. Психологічні та безпекові бар'єри гальмують співпрацю потерпілих і свідків із правоохоронцями, що потребує впровадження додаткових механізмів підтримки.

5. Недостатній розвиток цифрової інфраструктури та обмежений доступ до інтернету ускладнюють використання сучасних технологій для забезпечення безперервності судового процесу.

РОЗДІЛ 2

АЛГОРИТМИ ДІЙ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є однією з найскладніших сфер правоохоронної діяльності, яка вимагає від працівника поліції високого рівня професійної підготовки, чіткої алгоритмізації дій та гуманного підходу до постраждалих осіб. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах війни, коли ризики експлуатації зростають, а доступ до доказів і свідків суттєво ускладнений. Працівникам правоохоронних органів доводиться діяти в умовах правової невизначеності, інформаційної асиметрії, психологічної травматизації постраждалих від торгівлі людьми і зростання цифрової складової злочинної діяльності. Нижче систематизовано сучасні алгоритми дій слідчого на всіх ключових етапах виявлення та розслідування фактів торгівлі людьми – від первинної оцінки повідомлення про злочин до взаємодії з іншими суб'єктами та документування матеріалів. Окрему увагу приділено роботі із цифровими доказами, використанню відкритих джерел інформації, застосуванню когнітивного інтерв'ю для збирання чутливих показань.

Питання розділу

- 2.1. Первинна оцінка повідомлення про злочин*
- 2.2. Початковий етап досудового розслідування*
- 2.3. Ідентифікація цифрових доказів*
- 2.4. Використання відкритих цифрових джерел у розслідуванні злочинів*
- 2.5. Проведення когнітивного інтерв'ю з потерпілою особою*
- 2.6. Чек-листи для дій на місці події*

2.1. Первинна оцінка повідомлення про злочин

Згідно з ч. 1 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) підставою для початку кримінального провадження є заява або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, а також самостійне виявлення відповідної інформації слідчим, дізнавачем чи прокурором із будь-якого джерела, що може свідчити про вчинення такого правопорушення. У зв'язку з цим, уповноважені особи зобов'язані негайно, але не пізніше 24 годин з моменту отримання такої інформації внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та розпочати розслідування.

Інформацію щодо виявлення ознак торгівлі людьми можна отримати:

- з оперативних джерел;
- під час перевірки фірм, що надають посередницькі послуги з

працевлаштування громадян України;

- під час перевірки шлюбних агентств;
- від Ювенальної поліції України;
- від Державної прикордонної служби України, СБУ;
- від Державної міграційної служби України;
- від Державної служби України з питань праці;
- від Українського бюро «Інтерпол», правоохоронних органів інших держав;

– від Департаменту соціального захисту населення;

– від Міністерства закордонних справ України;

– із засобів масової інформації;

– від неурядових та міжнародних організацій;

– матеріали оперативного підрозділу з ведення оперативно-розшукової справи щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення кримінального правопорушення¹.

З огляду на загальну цифровізацію суспільства, інформацію щодо ознак торгівлі людьми можна отримати в тому числі й з інтернет-джерел.

Відповідно до ч. 4 ст. 214 КПК України службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення (слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа), зобов'язана прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

Важливо розрізняти поняття «реєстрація заяв (повідомлень) про злочини» і «реєстрація злочинів» (що є фактичним унесенням відомостей до ЄРДР). Таким чином, саме первинна перевірка інформації виступає важливим етапом у роботі уповноваженої службової особи, зокрема слідчого. Метою такої перевірки є з'ясування достовірності фактів, ознак злочину та наявність підстав для внесення відомостей до ЄРДР.

При цьому слід пам'ятати про положення ч. 3 ст. 214 КПК України, де зазначається, що здійснення досудового розслідування до внесення таких відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається та тягне за собою відповідальність, передбачену законом. Як виняток, у невідкладних випадках до внесення відомостей у ЄРДР може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду або отримання довідки, висновку спеціаліста).

Отже, відповідно до положень чинного КПК України орган досудового розслідування зобов'язаний оперативно реагувати на будь-яке звернення або повідомлення, що містить відомості про можливе

¹ Вишнеvsька І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 128.

вчинення кримінального правопорушення, зокрема торгівлю людьми. При цьому реєстрації в ЄРДР та початку досудового розслідування має передувати швидка оцінка ситуації – тобто діяльність, спрямована на перевірку отриманої інформації, що свідчить про вчинення кримінального правопорушення – торгівлі людьми.

Таким чином, уповноваженій службовій особі після отримання інформації про факт вчинення торгівлі людьми (або самостійного виявлення такого факту) необхідно:

1) зареєструвати заяву чи повідомлення громадян;

2) здійснити попередню перевірку та аналіз отриманої інформації (перевірка та оцінка вірогідності, повноти, джерела походження інформації тощо) та провести заходи зі з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) прийняти рішення щодо:

– внесення відомостей до ЄРДР та початок досудового розслідування – за наявності ознак злочину;

– відмови в порушенні кримінальної справи – за відсутності ознак злочину.

Висновки

1. *Первинна оцінка повідомлення про злочин, що містить ознаки торгівлі людьми, є ключовим етапом, який визначає подальшу ефективність досудового розслідування.* Вона вимагає від уповноважених осіб швидкого реагування, належної правової кваліфікації отриманої інформації та точного дотримання вимог кримінального процесуального законодавства.

2. *Нормативно-правове регулювання, зокрема положення статті 214 КПК України, встановлює обов'язок невідкладної реєстрації заяв і повідомлень про злочини та внесення відповідних відомостей до ЄРДР у разі наявності ознак кримінального правопорушення.* Відмова у прийнятті чи реєстрації таких заяв є неприпустимою.

3. У контексті розслідування торгівлі людьми особливої ваги набуває *багатоканальність джерел отримання інформації* – від оперативно-розшукових даних, матеріалів інших державних і міжнародних структур до відкритих інтернет-ресурсів. Оскільки ці джерела можуть мати різний ступінь достовірності, критично важливою є стадія попередньої перевірки, яка дозволяє мінімізувати ризик передчасного або необґрунтованого початку розслідування.

4. *Наявність у повідомленні навіть часткових ознак торгівлі людьми зобов'язує слідчого або прокурора не лише провести оцінку ризиків, але й забезпечити невідкладну фіксацію отриманої інформації та реалізувати заходи із захисту можливих потерпілих.* Належна первинна верифікація виконує не лише процесуальну, а й запобіжну функцію – дозволяючи

оперативно виявити реальну загрозу життю, здоров'ю / свободі людини.

2.2. Початковий етап досудового розслідування

Після внесення відомостей до ЄРДР розпочинається досудове розслідування. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, умовно поділяються на дві групи:

Ситуація 1. Досудове розслідування розпочато після безпосереднього виявлення слідчим, прокурором (оперативним підрозділом) обставин, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України, саме:

1.1. Ознаки правопорушення встановлено внаслідок затримання особи під час або після вчинення злочинних дій із торгівлі людьми, наприклад, за таких обставин:

– контрольованої купівлі-продажу людини, де покупцем виступали або оперативні працівники, або громадяни, які добровільно погодилися на допомогу правоохоронним органам (потерпілий може бути обізнаний у фактах та характері здійснюваних заходів);

– затримання підозрюваного співробітниками Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) під час самостійного перетинання ним кордону;

– затримання як результат контрольованого вербування та (або) переміщення потерпілих через державний кордон України (наприклад, затримання на кордоні, під час поміщення або посадки до транспорту). В цьому разі досудове розслідування розпочинається після подання рапорту працівником оперативного підрозділу або повідомлення посадових осіб ДПСУ. Підставами є фактичні дані, які вміщено до протоколів оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) та додатків до них чи інших матеріалів оперативно-розшукових дій (далі – ОРД) (наприклад пояснень), у витребуваних та вилучених документах відповідно до обставин затримання підозрюваних осіб².

Основні завдання:

– документування факту затримання підозрюваної особи та фіксація його показань; пошук, виявлення та вилучення речових доказів вчинення кримінального правопорушення;

– виявлення та вилучення коштів, отриманих унаслідок вчинення кримінального правопорушення, встановлення всіх обставин та співучасників вчинення кримінального правопорушення, а також свідків;

– вжиття заходів щодо забезпечення цивільного позову та конфіскації майна.

З метою вирішення поставлених завдань необхідним є проведення

² Методика розслідування торгівлі людьми : альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Духенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 29–31.

таких процесуальних дій:

1) організація та проведення контрольованої купівлі-продажу людини, де покупцями виступили або оперативні працівники, або громадяни, які добровільно зголосилися допомоги правоохоронним органам (потерпілий може бути обізнаний про у фактах та характері здійснюваних заходів);

2) затримання та особистий обшук особи;

3) огляд місця події;

4) допит підозрюваного;

5) проведення обшуків за місцем роботи (проживання, інших місцях) підозрюваного;

6) перевірка підозрюваного за криміналістичними обліками;

7) допит свідків та потерпілих;

8) проведення пред'явлення підозрюваної особи для впізнання;

9) отримання дозволу та проведення тимчасового доступу до речей і документів (роздруківок розмов у операторів мобільного зв'язку);

10) проведення одночасних допитів³.

1.2. Ознаки торгівлі людьми встановлено під час розслідування інших злочинів, наприклад, під час розслідування злочинів, передбачених статтями 146, 150, 150¹, 169, 172, 175, 271, 303, 304 КК України.

Основні завдання:

– встановлення потерпілої особи та забезпечення її безпеки;

– встановлення обставин та можливих свідків вчинення кримінального правопорушення, особи правопорушника та їх ролі;

– виявлення та збереження документів та інших речових доказів;

– встановлення наслідків правопорушення;

– забезпечення відшкодування заподіяної шкоди та можливої конфіскації майна.

Поставлені завдання вирішуються шляхом проведення низки процесуальних дій:

1) допит потерпілих осіб та свідків;

2) призначення судових експертиз (судово-медичної, судово-психіатричної тощо);

3) тимчасовий доступ до речей і документів, що свідчать про обставини вчинення кримінального правопорушення;

4) затримання й допит підозрюваних осіб;

5) обшук на місці роботи (проживання) затриманих осіб задля виявлення слідів кримінального правопорушення;

6) перевірка підозрюваного за криміналістичними обліками;

³ Методика розслідування торгівлі людьми : альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Духенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 29–31.

- 7) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- 8) допит підозрюваної особи.

Ситуація 2. Досудове розслідування розпочато у зв'язку із заявою потерпілих, їх законних представників чи інших громадян (родичів).

2.1. Звернення до правоохоронних органів відбулося через тривалий час після факту експлуатації, коли потерпіла особа змогла визволитись самостійно або з допомогою інших осіб (без залучення поліції)

Основні завдання:

- фіксація всієї інформації, наданої потерпілою особою чи її родичами;
- фіксація слідів і наслідків кримінального правопорушення для потерпілої особи;
- встановлення всіх учасників кримінального правопорушення та їх затримання;
- збір доказової бази, що підтверджує факт торгівлі людьми.

Поставлені завдання вирішуються шляхом проведення таких процесуальних дій:

- 1) допит потерпілих осіб та свідків;
- 2) скерування запиту задля перевірки інформації про перетин потерпілою особою державного кордону України;
- 3) проведення освідування із наступним призначенням судових експертиз (судово-медичної, судово-психіатричної тощо);
- 4) тимчасовий доступ до речей і документів, що свідчать про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- 5) затримання і допит підозрюваних осіб;
- 6) обшук за місцем роботи (проживання) затриманих осіб для виявлення слідів кримінального правопорушення;
- 7) перевірка підозрюваного за криміналістичними обліками;
- 8) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- 9) пред'явлення підозрюваної особи потерпілій особі для впізнання⁴.

2.2. Звернення до правоохоронного органу близьких осіб (або громадян) про зникнення людини за умов, що свідчать про торгівлю людьми, або повідомлення громадянами про підозрілі факти, які можуть свідчити про торгівлю людьми

Основні завдання:

- встановлення місцезнаходження потерпілої особи;
- вжиття заходів з її визволення та забезпечення безпеки;
- встановлення особи злочинця;
- збір доказової бази, що підтверджує факт учинення кримінального

⁴ Методика розслідування торгівлі людьми: альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 32–33.

правопорушення.

Поставлені завдання вирішуються шляхом проведення таких процесуальних дій:

- 1) опиту свідків (батьків, близьких, знайомих потерпілої особи);
- 2) скерування запиту для перевірки інформації про перетин потерпілою особою державного кордону України;
- 3) у разі виявлення особи продавця – затримання і проведення його допиту;
- 4) обшук за місцем проживання (роботи, іншого місця) підозрюваної особи;
- 5) перевірка підозрюваного за криміналістичними обліками;
- 6) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- 7) звернення із клопотанням про надання міжнародно-правової допомоги у кримінальному провадженні (в разі встановлення країни, де ймовірно на цей момент перебуває потерпіла особа)⁵.

Висновки

1. *Початковий етап досудового розслідування у справах про торгівлю людьми визначає ефективність подальших слідчих дій та шанси на притягнення винних до відповідальності.* Особливістю цього етапу є необхідність швидкого реагування на отриману інформацію, правильного визначення слідчої ситуації та оперативної реалізації заходів, спрямованих на збір і фіксацію доказів, а також забезпечення прав потерпілої особи.

2. *Визначення слідчої ситуації:* виявлення злочину правоохоронцями в процесі оперативних дій; отримання заяв від потерпілих або повідомлень від громадян; виявлення ознак торгівлі людьми під час розслідування інших кримінальних правопорушень. Кожна ситуація потребує різного алгоритму дій.

3. *Цілі початкового етапу:* фіксація первинної інформації, допит потерпілих та свідків, затримання підозрюваних, вилучення речових доказів, забезпечення безпеки потерпілої особи й недопущення її повторної віктимізації.

4. *Процесуальні дії.* Ефективність розслідування значною мірою залежить від своєчасного та правильного проведення допитів, обшуків, оглядів місця події, тимчасового доступу до речей і документів, призначення експертиз, а також зняття інформації з телекомунікаційних мереж.

5. *Міжвідомча взаємодія.* Надзвичайно важливим є залучення інших державних структур (ДПСУ, МВС, органів соціального захисту, МЗС, Інтерполу) та міжнародно-правових механізмів для розшуку потерпілих,

⁵ Методика розслідування торгівлі людьми : альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Духенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 33–34.

фіксації доказів за кордоном та затримання підозрюваних осіб, які могли залишити територію України.

6. Забезпечення прав потерпілого. Ключовою складовою розслідування є дотримання прав людини, забезпечення захисту, психологічної підтримки та недопущення вторинної травматизації потерпілих від торгівлі людьми.

7. Початковий етап досудового розслідування вимагає від слідчого професійної гнучкості, точного дотримання вимог КПК України та глибокого розуміння особливостей злочину торгівлі людьми. Комплексний підхід до фіксації обставин правопорушення, грамотне планування слідчих дій і взаємодія з іншими суб'єктами виступає запорукою ефективного розслідування та подальшого притягнення винних до відповідальності.

2.3. Ідентифікація цифрових доказів

Зважаючи на те, що сучасні цифрові технології, зокрема мережа Інтернет на сьогодні виступають інструментом розширення злочинної діяльності у сфері торгівлі людьми, нижче наведено типові цифрові сліди як об'єкт криміналістичного дослідження, що можуть зберігати на собі інформацію про подію зазначеного кримінального правопорушення.

2.3.1. Типові сліди застосування засобів у комп'ютерній техніці

Апаратна частина: персональні комп'ютери, ноутбуки та нетбуки, планшети, мобільні телефони, смартфони, телевізори із функцією SMART, система фото- та відеофіксації, моноблоки, роутери, маршрутизатори тощо.

Програмна частина:

– вербування потенційних потерпілих осіб (спеціально створені веб-сайти, комп'ютерні соціальні мережі, дошки оголошень);

– комунікація (електронна пошта, чати, інтернет-пейджери, IP-телефонія та інші мультимедійні засоби спілкування, забезпечення анонімності (Proху servers (HTTP, SOCKS, CGI), Darknet (Tor, 2IP), безпечна передача інформації в мережі (засоби шифрування);

– контроль та експлуатація (онлайн-порностудії, мережеві сховища (хмари, Peer-to-peer, FTP, відеохостинги), вебсайти з надання послуг сексуального характеру, продажу органів тощо);

– одержання коштів від експлуатації потерпілих осіб (електронні гроші, майданчики, які можуть бути використані для легалізації, тощо)⁶.

2.3.2. Типові сліди у мобільних засобах комп'ютерної техніки

⁶ Вишнеvsька І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні: методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 139–140.

із функцією телефону (телефонна та адресна книги, щоденник із списком зустрічей і справ, сервіс обміну повідомленнями (SMS, MMS, e-mail), диктофон, фотоапарат та відеокамера, програвач мультимедіа тощо).

Функціонал телефону, котрий необхідно перевірити:

- телефонна та адресна книги;
- нотатки зі списками зустрічей і справ;
- записна книжка;
- нагадування про події;
- короткі текстові повідомлення в електронних комунікаційних мережах (SMS – Short Message Service);
- короткі мультимедійні повідомлення із вмістом повно колірною зображення, фотографій, мелодій та відеокліпи;
- текстові та мультимедійні повідомлення різних додатків (Viber, WhatsApp, Messenger тощо).

Також слід переглянути за акаунтами в соціальних мережах (Facebook, Instagram тощо) інформацію про те, де навчався підозрюваний, де проживає, з якого міста, де працює, дату народження, а також інформацію про те, які місця, заходи відвідував, з чітким зазначенням локації, ознайомитися з фотографіями, «друзями» користувача, родиною, сімейним статусом, з часом його появи, публікаціями користувача;

- спортивні додатки Runtastic, Nike + Running тощо (дата, час, локація користувача, що відображається на супутникових OSM-картах);
- журнал повідомлень, у якому зберігаються повідомлення системи, котрі користувач міг пропустити;
- диктофон, де зберігаються записи;
- додатки з функцією запису розмови;
- фотогалерея (залежно від функцій телефона можна отримати інформацію за кожним знімком, щодо точної локації, дати та часу фотознімка), де зберігаються фотографії, зроблені користувачем або надіслані користувачеві, а також знімки екрана, анімації, відеозйомки. Також можна оглянути приховані та нещодавно видалені колекції фотознімків;
- календар, де накопичуються нагадування про події, зустрічі;
- електронна пошта (e-mail) – містить цифрові повідомлення будь-якого змісту (текстові документи, аудіо-, відеофайли, архіви, програми);
- браузер (історія відвідування сайтів та збережених вкладок тощо);

– мобільний додаток служби таксі, де можна отримати інформацію про минулі поїздки, а саме щодо чіткої локації з конкретною адресою посадки та висадки користувача додатка та даними водія автомобіля, а

також про заплановані майбутні поїздки;

– мобільний додаток залізничних та авіаційних послуг, де можна отримати інформацію як щодо історії попередніх поїздок, так і стосовно актуальних подорожей як користувача додатку, так і інших осіб, квитки на яких оформлені, а саме інформацію щодо дати поїздки, місця виїзду і прибуття, номера поїзда чи номера рейсу, місця у вагоні чи літаку та персональних даних власників квитків;

– *#06# – за допомогою цієї комбінації можна дізнатися IMEI (ідентифікаційний номер смартфона)⁷.

Висновки

1. Цифрові сліди є ключовими доказами у справах про торгівлю людьми, оскільки більшість стадій цього злочину: вербування, комунікація, контроль, переміщення, експлуатація та отримання прибутку, мають цифровий слід, який можна зафіксувати і проаналізувати.

2. Комп'ютерна техніка, мобільні пристрої та інтернет-сервіси є основними джерелами інформації, що може підтвердити причетність до злочину або відобразити обставини торгівлі людьми. До них належать: смартфони, ноутбуки, соціальні мережі, месенджери, платіжні платформи та онлайн-сервіси бронювання і перевезень.

3. Смартфони містять найбільший обсяг потенційно важливих цифрових доказів, таких як контакти, повідомлення, електронна пошта, фото- та відеофайли, геолокаційні дані, історія переміщень, нотатки та доступ до акаунтів у соцмережах.

4. Особливу увагу слід приділяти анонімним цифровим каналам, шифруванню, використанню TOR-мереж, проксі-серверів, криптовалютних транзакцій, які можуть застосовуватися злочинцями для приховування діяльності.

5. Фахова і своєчасна ідентифікація та вилучення цифрових доказів вимагає тісної співпраці з фахівцями у сфері кібербезпеки, а також застосування спеціалізованого програмного забезпечення.

6. Фіксація та аналіз цифрових слідів повинні здійснюватися відповідно до вимог КПК України з метою забезпечення допустимості таких доказів у судовому провадженні, уникнення їх спотворення або втрати.

2.4. Використання відкритих цифрових джерел (OSINT) у розслідуванні торгівлі людьми

Основні сфери впливу Інтернет-простору на торгівлю людьми

⁷ Вишневська І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні: методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 140–142.

охоплюють:

– *рекрутинг через соціальні мережі*. Торгівці людьми активно вербують потенційних постраждалих через платформи Facebook, Instagram, TikTok тощо, використовуючи фейкові облікові записи, що пропонують широкий спектр можливості. Особливо вразливою в таких випадках є молодь і особи, які шукають роботу або засоби для покращення фінансового становища;

– *форумні та месенджерні платформи*. Зловмисники використовують закриті форуми, чати й месенджери, як-от: Telegram, WhatsApp, Viber, Signal тощо, для організації та діяльності злочинної групи, де відбувається координація між учасниками злочинної групи, а також активне листування щодо різних форм торгівлі людьми;

– *онлайн-експлуатація*. Нерідко потенційних постраждалих примушують до створення порнографічних матеріалів або участі у вебкам-бізнесі, який ведеться в закритих мережах інтернету.

– *Dark Web*, що є частиною World Wide Web, доступ до якої можна отримати, тільки використовуючи специфічне програмне забезпечення, авторизацію або певним чином сконфігурований браузер. У так званій «темній мережі» злочинці можуть залишатися анонімними, що робить торгівлю людьми ще більш небезпечною та складною для відстеження⁸.

З огляду на зазначені аспекти, дедалі більше уваги приділяється впровадженню сучасних методів розслідування. Одним із таких інноваційних підходів є використання відкритих цифрових джерел інформації (Open Source Information – OSINT). З метою забезпечення ефективного та правомірного застосування цього методу був розроблений «Протокол Берклі», який набув великого значення в міжнародній правозастосовчій та слідчій практиці.

Протокол Берклі – це перший набір глобальних керівних положень щодо використання цифрових даних, котрі є у відкритому доступі, як доказів у міжнародних розслідуваннях щодо порушень прав людини. Документ містить стандарти знаходження, збирання, зберігання, перевірки та аналізу контенту із соцмереж та інших відкритих джерел, наприклад:

- фотографії, відео, інші публікації;
- контент створений користувачами в соціальних мережах, зокрема YouTube, Facebook, Instagram тощо;
- дані супутникових знімків⁹.

⁸ Вишнеvsька І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні: методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 142–143.

⁹ Протокол Берклі щодо розслідування із використанням відкритих цифрових даних. Асоціація жінок-юристок України. ЮРФЕМ.ua. Новини від 14 березня 2022. URL: <https://sal0.li/0586643> (дата звернення: 15.07.2025).

Цикл розслідування з відкритих джерел за протоколом Берклі:

- 1) *онлайн-запити* – процес пошуку інформації;
- 2) *попередня оцінка* – визначення необхідності збору цифрової інформації;
- 3) *збір інформації* – отримання цифрових матеріалів з Інтернету;
- 4) *збереження* – діяльність, спрямована на забезпечення зберігання та можливості відновлення зібраної інформації;
- 5) *перевірка* – оцінка достовірності контенту та джерел інформації;
- 6) *слідчий аналіз* – процес інтерпретації даних, висновків та виявлення прогалин для подальшого розслідування;
- 7) *новий онлайн-запит* і т.д.¹⁰

Є два види *онлайн-запитів*:

- а) пошук, тобто виявлення інформації та джерел за допомогою стандартних пошукових методик;
- б) моніторинг, тобто виявлення нової інформації шляхом систематичного та регулярного перегляду встановленого кола постійних джерел. Слідчі повинні вести робочі списки вебсайтів та профілів, що підлягають моніторингу, які повинні містити обґрунтування причин моніторингу, відповідальну особу за цей процес та частоту моніторингу. Необхідно регулярно оновлювати робочий список хештегів та ключових слів, за якими ведеться моніторинг.

Попередня оцінка. Перш ніж збирати інформацію (контент) в Інтернеті, варто провести попередню оцінку виявлених матеріалів, щоб уникнути надмірного збору даних. Водночас необхідно дотримуватися принципів мінімізації та цілеспрямованості розслідування, а також гарантувати непорушність права на приватне життя під час збору інформації.

Збір інформації може здійснюватися через знімок екрану, конвертацію у PDF файли, файлове завантаження або іншу форму фіксації. Методи збору цифрового контенту можуть відрізнятися залежно від того, чи має він потенційну доказову цінність у судових процесах, чи буде використаний лише як внутрішній робочий матеріал. У першому випадку онлайн-дані повинні збиратися в тому форматі, якому вони зберігалися на момент їх збору, або у стані, максимально наближеному до оригінального. Будь-які зміни, перетворення або конверсії, спричинені процесом збору, повинні бути задокументовані.

Мінімальним стандартом для надання доказів у справі є:

- 1) уніфікований локатор ресурсу (URL) – адреса, яка

¹⁰ Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source / New York and Geneva, 2022. С. 56. URL: <https://salo.li/9158436> (дата звернення: 15.07.2025).

використовується для ідентифікації та знаходження ресурсу в Інтернеті;

2) вихідний код мови гіпертекстової розмітки (HTML) – текстовий документ, який складається з елементів, що описують структуру та вміст веб-сторінки;

3) повний знімок екрана із зазначенням дати та часу.

Збереження інформації. Щоб цифровий матеріал був доступним та придатним для використання, його необхідно зберігати як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Тобто основною метою цифрового збереження є підтримка його доступності таким чином, щоб забезпечити придатність, автентичність та потенційне використання таких матеріалів, зокрема в судовому провадженні. Для аналізування цифрового документа повинні бути створені копії, які зберігаються окремо, аби слідчі могли працювати з копією, а не з оригіналом. Це дозволяє мінімізувати обробку оригіналу та зменшити ризик його зміни та пошкодження. Експерти з інформаційних технологій рекомендують мати щонайменше три копії даних, принаймні на двох різних типах сховищ¹¹.

Перевірка інформації. Верифікація, тобто встановлення точності, достовірності інформації, зібраної онлайн шляхом аналізу та порівняння її з іншою інформацією як з відкритих, та і закритих джерел. Оцінювання матеріалів має передбачати перевірку їхнього змісту на основі будь-якої об'єктивно перевіреної інформації. Обов'язково необхідно використовувати дані геолокації (визначення місцезнаходження об'єкта або місцезнаходження, з якого було зроблено запис тощо) та хронолокації (порівняння дат та часу подій)¹².

Слідчий аналіз – це практика перегляду та інтерпретації фактично зібраної інформації для формулювання висновків, що стосуються прийняття подальших рішень та побудови робочих версій. Слідчі повинні дотримуватися суворих стандартів для забезпечення об'єктивності, актуальності та точності даних і висновків, що містяться в аналітичних матеріалах, а також вживати заходів для захисту конфіденційності та інших аспектів прав людини, особливо під час роботи з особистою інформацією.

Найпоширеніші типи аналізу:

– порівняльний аналіз зображень/відео – процес зіставлення рис об'єктів, осіб та/або місцезнаходження з іншими невідомими та/або відомими об'єктами, які були зафіксовані різними камерами, з різного ракурсу, з огляду на якість зображення, світло тощо;

¹¹ Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source / New York and Geneva, 2022. С. 60–62. URL: <https://salo.li/9158436>

¹² Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source / New York and Geneva, 2022. С. 63–66. URL: <https://salo.li/9158436>

– просторовий аналіз передбачає вивчення різних об'єктів і ландшафтних даних та їх перевірку відповідно до карт або інших географічних систем;

– аналіз соціальних мереж – картування та фіксація взаємозв'язків між людьми, групами, організаціями, URL-адресами тощо;

– картування інцидентів – аналітичний метод, що використовується для встановлення часових та географічних зв'язків між різними інцидентами та подіями. Може також передбачати картування (профілювання) інших подій причетних до факту злочину, наприклад, заяв ймовірного правопорушника з визначення місця та часу;

– картування структури кримінальних правопорушень: тип правопорушень, поведінка правопорушника чи потерпілого тощо¹³.

Інструменти збору та аналізу інформації з відкритих джерел, що можуть бути використані слідчими:

Maltego – інструмент, призначений для аналізу даних і візуалізації зв'язків між різними об'єктами, такими як вебсайти, доменні імена, адреси електронної пошти, IP-адреси, профілі в соціальних мережах та інші цифрові ідентифікатори. Завдяки *Maltego* можна швидко перетворити розрізнену інформацію, зібрану з відкритих джерел, у наочні графіки та діаграми, які дозволяють виявляти приховані патерни, ланцюги пов'язаних ресурсів, точки перетину між різними елементами.

BigDataPeople 2 – інструмент для вирішення OSINT завдань на основі big data, що комплексно аналізує публічний інформаційний простір та цифрові сліди, використовуючи останні досягнення генеративного штучного інтелекту (запропонована українською IT-компанією Artelligence, яка розробляє унікальні AI технології та займається OSINT-проектами). Продукт на основі пошукових запитів аналізує дані із соцмереж, месенджерів, маркетплейсів та інших відкритих джерел, а використання алгоритмів машинного навчання допомагає їх структурувати, уніфікувати.

IntelligenceX – це пошуковий та аналітичний інструмент, орієнтований на роботу з відкритими даними (OSINT) і закритими джерелами інформації, такими як даркнет, публічні та приватні бази даних, форуми, соціальні мережі тощо. Його основне призначення – забезпечення доступу до історичних, актуальних даних для розслідувань, пов'язаних із кіберзлочинністю, шахрайством, порушеннями безпеки, а також для забезпечення прозорості та захисту¹⁴.

Висновки

1. Використання відкритих цифрових джерел інформації (OSINT) у

¹³ Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source / New York and Geneva, 2022. С. 66–67. URL: <https://salo.li/9158436>

¹⁴ Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні: за заг. ред.: Бороздіна К. А., Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б.. Київ. ФОРМ Мороз А.Т., 2025 С. 47–48. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/lastrada_analituchnui-zvit_binder_.pdf

розслідуванні торгівлі людьми відкриває нові можливості для виявлення, документування та аналізу цифрових слідів злочинної діяльності. В умовах, коли значна частина вербування, координації та експлуатації постраждалих відбувається в онлайн-просторі, слідчі дії повинні адаптуватися до цифрового середовища та ґрунтуватися на новітніх технологічних інструментах.

2. Протокол Берклі виступає міжнародним еталоном щодо правомірного та ефективного використання відкритих джерел у кримінальних провадженнях. Він закріплює етапи OSINT-розслідування – від збору інформації до її перевірки та збереження, що сприяє формуванню доказової бази, допустимої в суді. Особливе значення мають стандарти верифікації, документування та збереження цифрових матеріалів, які дозволяють зберігати автентичність інформації.

3. Застосування спеціалізованих інструментів OSINT-аналітики (Maltego, BigDataPeople 2, IntelligenceX тощо) дозволяє не лише ідентифікувати онлайн-діяльність злочинців, а й картографувати злочинні зв'язки, відстежувати маршрути експлуатації та формувати повноцінну криміналістичну картину.

2.5. Проведення когнітивного інтерв'ю потерпілою особою

Когнітивне інтерв'ю – це метод психологічно вивіреного опитування, спрямований на максимальне відтворення подій із пам'яті свідка чи потерпілого без навіювання або додаткової травматизації. Він особливо ефективний у ситуаціях, де свідчення мають ключове значення, а події були стресовими або травматичними.

Етапи когнітивного інтерв'ю:

– *первинна ідентифікація:* аналіз обставин, які можуть вказувати на ознаки торгівлі людьми (відсутність документів, контроль над особою, страх, залежність, розгубленість, ознаки експлуатації);

– *установлення контакту:* забезпечити безпечні умови, представитися, пояснити мету спілкування, запевнити в конфіденційності, врахувати стать/вік перекладача.

– *пояснення формату допиту/опитування:* роз'яснити, що важлива будь-яка інформація – навіть на перший погляд несуттєва; попросити висловлювати думки вголос.

– *основна частина:* структурована бесіда з використанням когнітивного інтерв'ю (приклади запитань наведені нижче).

– *завершення:* запевнити в підтримці, дати можливість звернутися повторно, надати контакти служб допомоги.

– *оцінювання інформації:* встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України, кваліфікуючих ознак, підготовка процесуальних документів.

Для успішного проведення допиту потерпілого слід дотримуватися таких правил:

- бажано, щоб допит потерпілого – жінки або неповнолітнього – проводила слідчий-жінка (потерпілого чоловіка – слідчий-чоловік);
- дотримуватися принципу «не нашкодь»;
- проводити досудове розслідування одним і тим самим слідчим – це сприятиме встановленню взаємодовіри з потерпілими;
- ретельно планувати та підготувати перелік запитань, що озвучуватимуться під час проведення допиту;
- проаналізувати всі чинники, які можуть здійснити індивідуальний або загальний вплив на потерпілих: расові, релігійні, соціальні, культурні, ґендерні та етнічні відмінності;
- встановити атмосферу взаєморозуміння та довіри між слідчим і допитуваною особою. Потерпіла особа повинна зрозуміти, що слідча (розшукова) дія ведеться професійним та добре поінформованим у провадженнях про торгівлю людьми фахівцем;
- виявляти повагу до потерпілого, що має супроводжуватися співчуттям, але не жалістю;
- використовувати оптимальні підходи для мінімізації переживань;
- надавати потерпілій особі вичерпну інформацію щодо її прав та перебігу кримінального провадження. Особливу увагу необхідно приділити своєчасному поданню цивільного позову¹⁵.

Типовий перелік запитань для допиту потерпілих від торгівлі людьми

Запитання, що стосуються етапу вербування потерпілої особи:

1. Чи був перший контакт між потерпілою особою та торгівцями людьми добровільним? Якщо «так», то хто ініціював цей контакт?
2. Якщо контакт не був добровільним, чи примушували потерпілу особу, погрожували, застосовували насильство, шантажували?
3. Де та коли відбувався перший контакт?
4. Яким був метод контакту, чи було це рекламне оголошення, особистий контакт безпосередньо з торгівцем людьми або контакт з третьою особою чи через цифрові технології?
5. Якими засобами зв'язку користувались?
6. Чи знав потерпілий, у чому братиме участь?
7. Чи мав потерпілий уявлення, що передбаченою метою є надання сексуальних послуг або інша форма експлуатації; чи згадувалися на будь якій стадії процесу вербування злочинна діяльність, усиновлення / удочеріння, експлуатація праці; використання у збройних конфліктах,

¹⁵ Вишневська І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 162–163.

вилучення органів / тканин або донорство?

8. Якщо метою вербування було надання сексуальних послуг, яка форма обговорювалася: вулична, в будинку розпусти, за викликом, онлайн?

9. Чи вводили потерпілого в оману щодо реальної мети «працевлаштування»? Якщо «так», то що саме обіцяли особі: законна праця (наприклад робота в офісі) або ж відразу обумовлювалася праця, пов'язана з секс-індустрією, наприклад, стриптиз або робота офіціантом у стрип-барі?

10. Чи казали особі, що після виїзду з України її мають зустріти та влаштувати інші особи?

11. Як саме був організований фінансовий бік справи, чи сплачувала потерпіла особа гроші авансом або ж існувала домовленість про сплату в борг?

12. Якщо застосовувалася боргова схема, то скільки часу давали особі на повернення боргу?

13. Чи сплачувала потерпіла особа оформлення паспорта, отримання візи або транспортні витрати, чи домовлялися згодом повернути витрачені на це гроші?

14. Чи потерпіла особа відвідувала будь-які державні установи або іноземні представництва для одержання документів? Якщо «так», то чи може вона назвати або описати співробітників, які обслуговували; чи знав будь-хто із зазначених офіційних осіб державних установ чи іноземних представництв про намір торгівлі людьми?

15. Як проводилася виплата коштів, безпосередньо торгівцям людьми у країні призначення або з використанням банківського переказу до країни походження/третьої країни?

16. Чи обговорювалися питання щодо оплати додаткових грошей за послуги у країні призначення, такі як оренда приміщення у будинку розпусти, проживання або витрати на рекламу?

17. Чи відомі торгівцям людьми домашня адреса або будь-яка інша інформація про рідних та близьких потерпілого; чи стверджували вони, що їм відома ця інформація до вчинення акту торгівлі людьми?

18. Чи повідомлялась інформація щодо періоду часу, на який потерпілий виїжджає, та яким маршрутом буде прямувати?

19. Чи було відомо рідним та близьким потерпілої особи про ці події?

20. Чи отримували за потерпілого кошти або інші цінності рідні або інша особа, яка мала над особою контроль?

21. Чи застосовували проти потерпілої особи сексуальне, фізичне або психологічне насильство, чи тримали незаконно в ізоляції до вивезення?

22. Чи були свідки будь-яких із наведених вище подій? Якщо «так»,

необхідно навести всі подробиці.

23. Яким був вік потерпілого, чи була особа на той час молодшою 18 років? Якщо «так», то чи було це відомо будь-кому із торговців людьми?

24. Чи зустрівся потерпілий з іншими особами, які постраждали від торгівлі людьми, на будь-якому етапі процесу вербування; чи знає їхні імена, контактні дані; чи може описати їх; чи знає вік?

25. Чи володіє потерпілий інформацією про будь-яких інших торговців людьми? Якщо «так», то скільки їх було, чи було йому відомо про їх функції у процесі торгівлі людьми, чи може навести словесні портрети вербувальників¹⁶?

Запитання, що стосуються роботи потерпілого (трудова експлуатація)

1. Який тип робіт виконував потерпілий (робочі години; перерви; вихідні; розмір оплати)?

2. Чи надавалися будь-які записи щодо оплати, відрахування, змінювалася заробітна плата, сума? Якщо так, за що саме?

3. У яких умовах працював потерпілий (організація робочого місця) й де саме? Чи потрібно було якось діставатися до місця роботи?

4. Як часто, хто саме контролював роботу? Як особа, що здійснювала контроль, ставилася до працівників?

5. Чи примушували працівників працювати проти їх волі?

6. Якими були роль та обов'язки наглядачів, господарів?

7. Скільки людей працювало разом з ними?

Запитання, що стосуються інших умов праці потерпілого:

1. Скільки годин на добу доводилося працювати?

2. Умови ночівлі (де спали): на ліжках чи на підлозі, розпорядок дня, чи було дозволено спати довше, ніж зазвичай; що б сталося, якби потерпілий спав довше, ніж звичайно, або під час робочого дня?

3. Чи були випадки, коли потерпілий говорив своєму «господареві», що не хоче працювати, які на реагували утримувачів?

4. Чи сплачував потерпілий за проживання?

5. Скільки разів на день харчувалась особа, о котрій годині, чи дозволялося їсти в будь-який обраний потерпілою особою час, чи потрібно було платити за їжу, чи можна було придбати її в когось іншого, крім господаря, чи брали за це гроші, чи вираховували їх з платні?

6. Чи потрібно було питати дозволу для того, щоб поїсти? Якщо «так», у кого потрібно було питати, що відбувалося, коли хтось харчувався без дозволу, чи доводилося приховувати їжу, чи давав хтось їжу таємно?

¹⁶ Вишнеvsька І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 168–169.

7. Чи хворів хтось коли-небудь, чи дозволялося хворим людям припиняти роботу, кого потрібно було про це запитувати, чи зазнавав хтось примусу до роботи, коли він хворів, чи була особа потерпілого в лікаря, хто саме возив, як скоро після того, як потерпіла особа просила, надавалася медична допомога; ім'я та місце знаходження лікаря¹⁷?

Запитання, що стосуються примушування потерпілого до роботи:

1. Чи погрожували потерпілому чимось у разі залишення ним роботи? Якщо «так», то яким чином, чи хтось допомагав утримувачеві в залякуванні, чи погрожували зверненням до поліції та імміграційної служби в разі негідкорення чи за спробу піти?

2. Чи визначалася мінімальна сума, яку потерпілий повинен заробити за «робочий день» (наприклад, під час онлайн-шахрайства чи надання онлайн-секспослуг)? Якщо «так», то яке було покарання в разі менших «заробітків»?

3. Чи існували якісь огорожі чи стіни в закладі, де утримувався потерпілий, чи мінялися замки на будь-яких дверях, чи зачинялися двері зсередини чи ззовні, чи був ключ у потерпілого, хто саме мав ключ, відчиненими чи зачиненими трималися двері, хто замикав потерпілу особу?

4. Чи пояснювалося, чому зводилися фізичні перешкоди, чи думав коли-небудь потерпілий про те, щоб зробити спробу піти, чи просив коли-небудь дозволу про припинення праці; у кого саме?

5. Чи погрожували потерпілому завданям шкоди його сім'ї? Якщо «так», то хто саме говорив; про що йшлося?

6. Чи відповідав хтось за нагляд за працівниками, аби забезпечувати їх утримання, хто саме; чи були ці люди озброєними, чи застосовували насильство в закладі, де утримувався потерпілий, чи застосовували фізичне насильство до когось, погрожували комусь за відмову виконувати ту чи іншу роботу?

7. Чи були відомі випадки вбивства працівників «господарями», чи давали вказівки, що саме потрібно говорити поліції, якщо потерпілого буде затримано, тощо?

Запитання, спрямовані на встановлення деталей будь-якої з форм насильства, притаманних для цього виду кримінальних правопорушень (фізичне та психологічне)

1. Коли саме та скільки разів відбувалися акти насильства (за можливості зазначити конкретні дати, згадка про важливі події, щоб приблизно встановити час, якщо конкретні дати встановити неможливо)?

2. Де це відбувалося (повний опис приміщень; планування кімнати,

¹⁷ Вишневська І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 170.

ліжко, софа тощо; меблі тощо?

3. Яким був конкретний характер акту насильства та повний опис заподіяних ушкоджень, чи застосовувались контрацептиви?

4. Що особі казали під час акту насильства або коли погрожували насильством, хто це казав, чи застосовувалася зброя (яка саме) або інші предмети, які можна застосувати для завдання ударів?

5. За яких умов відбувався акт насильства: чи робилося це суто для задоволення статевої пристрасті, чи чинилося сексуальне чи фізичне насильство або для того, щоб залякати, примусити або провчити; чи не було це покаранням, за те, що особа не виконала вимог злочинців або намагалась утекти?

6. Чи не демонстрував потерпілий жестами або словами свою відмову або незгоду? Якщо «так», то в який спосіб це відбувалося? Чи було заподіяно будь-які ушкодження нападнику під час акту насильства? Якщо «так», потрібно навести опис цих ушкоджень.

7. Яким був фізичний стан особи після акту насильства: струс мозку, зовнішня або внутрішня кровотеча, нудота тощо?

8. Чи розповідав потерпілий будь-якій іншій особі про те, що з ним трапилось? Якщо «так», потрібен докладний опис цієї особи і того, що саме вона відповіла.

9. Чи зверталася особа по медичну допомогу через ці пошкодження та чи було надано таку допомогу? Якщо «так», потрібно отримати докладну інформацію про лікаря, лікарню, поліклініку, а також про те, чи робились будь-які записи, тощо.

10. Яким був психічний стан особи, чи відчувалося побоювання під час акту насильства та після нього?

11. Що потерпілому сказали або що відбувалося після цього? Чи погрожували подальшим застосуванням насильства? Якщо «так», то за яких обставин? Чи не висловлював насильник жалю з цього приводу?

12. Докладний опис нападника; будь-які особливі зовнішні прикмети: татування, проколоти вуха, шрами або відмітини, характерний голос, мова або акцент, запах або парфуми, стан зубів та нігтів тощо.

13. У випадках, пов'язаних з вилученням органів/тканин або донорством, – усі медичні подробиці, пов'язані з місцем, де проводилося видалення органів; які саме органи вилучалися, розміщення та опис медичного обладнання та персоналу, який брав у цьому участь, будь-які пов'язані з цим фінансові операції, кому платили гроші, подробиці, пов'язані з реципієнтами, тощо.

14. Чи були свідки будь-яких з цих подій? Якщо «так», необхідно

навести всі подробиці¹⁸.

Допит неповнолітнього у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми

У національному законодавстві проведення допиту неповнолітніх регламентується пп. 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК України; ст. 223–227 КПК, ст. 38 КПК. За загальним правилом, допити неповнолітніх проводяться слідчими та дізнавачами, уповноваженими на розслідування відповідних кримінальних правопорушень згідно зі ст. 216 КПК України. Відповідно до ч. 2 ст. 484 КПК України, в тому разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо неповнолітнього, або якщо воно здійснюється щодо декількох осіб, з яких хоча б одна є неповнолітньою, його має вести слідчий чи дізнавач, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Водночас наявність відповідної психологічної або педагогічної освіти у слідчого та дізнавача не є обов'язковим критерієм закріплення їх за лінією не повнолітніх.

07 лютого 2023 року підписано спільний наказ № 493/5/67/32 Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора «Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги», відповідно до якого в Дніпропетровській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Одеській, Чернігівській областях та м. Києві передбачено: введення Координаційним центром Реєстру психологів, можливість залучення слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, судом психолога через регіональний центр на підставі відповідного запиту. Також у межах пілотного проєкту як стандарт закріплене забезпечення проведення з неповнолітнім роботи дитячим психологом щодо його психологічного стану, результатом якої є надання письмових рекомендації про можливість здійснення з ним слідчих (процесуальних) дій, а також проведення процесуальних дій за участю неповнолітніх (свідків чи потерпілих) без необґрунтованих затримок після подій, які стали предметом провадження, однак із урахуванням психологічного стану неповнолітнього та рекомендацій психолога щодо можливості проведення з ними процесуальних дій¹⁹.

Допит дитини в межах правових процесів повинен здійснюватися з

¹⁸ Вишнеvsька І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 163–172.

¹⁹ Вишнеvsька І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 174–175.

урахуванням міжнародних стандартів, які забезпечують захист прав дитини, зокрема її найкращих інтересів, психологічної та емоційної безпеки.

Фахівці, які будуть проводити інтерв'ювання (допит) постраждалих дітей, повинні бути ознайомлені з методикою на дання першої психологічної допомоги RAPID. Модель ППД RAPID (РАПОРТ – ОЦІНКА – ПРІОРИТИЗАЦІЯ – ІНТЕРВЕНЦІЯ – ДИСПОЗИЦІЯ) була розроблена в університеті Джонса Хопкінса. У назві моделі закладені перші літери заходів, які проводяться за першої психологічної допомоги.

– літера R (rapport) – встановлення контакту, рапорту, із застосуванням рефлексивного слухання. В дитячому інтерв'юванні дитина не завжди може розповісти про подію, тоді застосовуються гра, казка, пісенька, колискова, конструктор, карти, шахи, розмальовки тощо;

– літера A (assessment) – оцінка. На цьому етапі після спілкування з постраждалою дитиною необхідно зробити висновок про рівень гостроти її стресу;

– літера P взаємопов'язана з літерою A. На цьому етапі необхідно зрозуміти, кому слід передовсім надавати допомогу?

– літера I означає «інтервенція» (intervention), тобто в процесі інтерв'ювання слід стабілізувати, знизити рівень гострого стресу дитини;

– літера D – диспозиція, підтримка. Це спостереження за дитиною, з якою було проведено інтерв'ювання. Як вона почувається? Чи зможе знову функціонувати на належному рівні? Якщо ні, то яку допомогу ще потрібно надати²⁰.

Слідчими або ювенальними поліцейськими для проведення інтерв'ювання (допиту/опитування) дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей повинна застосовуватися **методика «Зелена кімната»**. Метою методики «Зелена кімната» є отримання достовірних показань дитини під час проведення її допиту/опитування в умовах мінімізації та недопущення повторної травматизації її психіки. «Формула ефективної взаємодії з дитиною» має такі складові: «безпечне місце», «безпечний дорослий», «дитина у безпеці».

«Безпечне місце» – це місце, яке:

– є прогнозованим для дитини (дитина отримала повну інформацію про те, де вона буде перебувати, що з нею буде відбуватися, які права вона має, який приблизний час потрібен для допиту/опитування, хто буде присутній під час допиту/опитування та яка роль присутніх осіб); також дитина усвідомлює, що відбудеться з нею після допиту/опитування (важливо надати дитині повну інформацію про весь процес допиту з

²⁰ Вишнеvsька І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 176.

метою формування в неї відчуття того, що вона може контролювати те, що відбуватиметься з нею під час допиту/опитування; відчуття контролю над власним життям мінімізує стрес, посилює відчуття безпеки та активізує ту частину мозку дитини, яка відповідає за відтворення в пам'яті подій, які відбулися);

- унеможлиблює насильство над дитиною (виключення криків, погроз, примушування, маніпуляцій);

- є безпечним для фізичного стану дитини (у приміщенні не холодно, не спекотно, комфортне освітлення, дружня атмосфера, небагато сторонніх людей, предметів тощо);

- максимально підготовлене для взаємодії з дитиною (меблі підібрані відповідно до її віку, є олівці, папір, іграшки тощо).

«Безпечний дорослий» – це дорослий, який:

- знає і враховує вікові та індивідуальні особливості дитини, її психологічний стан під час проведення допиту/опитування;

- взаємодіє з дитиною «на одному рівні», в тому числі фізично, підтримуючи з дитиною зоровий контакт, а не спілкуючись з нею дивлячись зверху донизу;

- уміє розпізнавати потреби дитини та здатний базово задовольнити їх під час проведення допиту/опитування;

- забезпечує захист прав та інтересів дитини;

- ставиться доброзичливо до дитини та проявляє емпатію.

«Дитина в безпеці» означає, що дитина:

- відчуває себе захищеною та фізично перебуває у стані спокою;

- зберігає контроль над ситуацією (розуміє, де вона, що відбуватиметься, до кого вона може звернутися по допомогу, попросити про паузу (вийти до туалету або попити води);

- може керувати власними емоціями та безпечно відтворювати події, що відбувалися з нею раніше;

- має поруч уважного та турботливого дорослого (законного представника, психолога, представника служби у справах дітей, адвоката);

- убезпечена від об'єктивних та суб'єктивних загроз.

Допит/опитування дитини ювенальним поліцейським або слідчим варто проводити відповідно до визначених фаз (етапів), кожен з яких виконує певну функцію. Пропонуються такі **фази (етапи)**

допиту/опитування:

- *попередня* – планування дати проведення допиту, з огляду на індивідуальні особливості дитини та конкретну ситуацію;

- *вступна* – безпосереднє знайомство з дитиною (встановлення контакту), пояснення їй мети зустрічі та ролі осіб, які проводять допит/опитування, та присутніх під час допиту/опитування;

– *фаза вільної розповіді* – надає необхідний вектор запитанням, які будуть поставлені під час наступної фази детального опитування. На цьому етапі дитина має розповідати про хід подій вільно й у притаманному їй темпі. Важливо ініціювати вільну розповідь запитанням, яке спонукатиме її до розмови;

– *фаза детального опитування* – доповнення та впорядкування викладених дитиною подій під час фази вільної розповіді у з'ясуванні обставин справи. Бажано, щоб активну участь у цій фазі відігравав психолог, запитуючи дитину про те, що найбільше цікавить ювенального поліцейського або слідчого;

– *заключна фаза* – рекомендовано після допиту/опитування запитати дитину, як вона почувається, чи має якісь побоювання, прохання. Наприкінці слід поговорити з дитиною на нейтральні, емоційно необтяжливі теми, щоб знизити в неї рівень напруги. Заключна фаза є важливою для захисту психіки дитини²¹.

Висновки

1. *Розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, потребує чітко структурованих алгоритмів дій*, які охоплюють усі етапи – від первинної перевірки інформації до передачі постраждалої особи до системи підтримки.

2. *Ефективність первинного реагування* слідчого значною мірою залежить від здатності швидко оцінити ситуацію, виявити ознаки злочину та оперативно організувати взаємодію з іншими суб'єктами.

3. *Цифрові сліди (трафік, листування, грошові перекази, цифрові фото/відео)* є ключовим джерелом доказів у сучасних формах торгівлі людьми, зокрема в онлайн-середовищі, що обумовлює наявність спеціальних навичок у зборі, збереженні, документуванні таких доказів.

4. *Застосування сучасних інструментів відкритого аналізу даних (OSINT), зокрема за Протоколом Берклі*, посилює аналітичні спроможності слідчого та сприяє встановленню цифрових маршрутів експлуатації.

5. *Когнітивне інтерв'ю як методика опитування потерпілих дозволяє відтворити правдиві спогади без повторної травматизації*, забезпечуючи при цьому якість отриманої інформації.

6. *Скоординована взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, прокурором, соціальними службами* є передумовою ефективного розслідування та захисту прав постраждалих.

7. *Розслідування злочинів торгівлі людьми вимагає не лише*

²¹ Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. С. 19–31. URL: https://drive.google.com/file/d/19rmVAFm6oFEGK3_DgDibxNIXaieFsuxD/view?pli=1

процесуальній грамотності, а й *уважності до травматичного досвіду потерпілих.*

2.6. Чек-листи для дій на місці події

Розпізнавання та реагування на випадки торгівлі людьми безпосередньо на місці події вимагають чіткої, швидкої та скоординованої взаємодії. Працівники правоохоронних органів мають діяти відповідно до встановлених алгоритмів, зберігаючи уважність до потреб постраждалих осіб і водночас забезпечуючи належне документування злочину. Використання чек-листів сприяє системності в діях, мінімізує ризик пропущених кроків та посилює ефективність розслідування.

1. Дії на місці події:

- оцінити ситуацію на предмет можливих ознак торгівлі людьми (ізоляція, контроль пересування, страх, відсутність документів тощо);
- забезпечити особисту безпеку, безпеку постраждалих та присутніх свідків;
- провести первинне опитування особи, яка може бути постраждалою (без тиску, з дотриманням етичних норм);
- перевірити документи, встановити особу;
- визначити вразливі ознаки (вік, стать, громадянство, інвалідність, емоційний стан);
- запропонувати тимчасовий захист і супровід до безпечного місця;
- повідомити відповідні соціальні служби, службу у справах дітей, ювенальну поліцію;
- за потреби – забезпечити виклик медичної допомоги або перекладача.

2. Оформлення матеріалів:

- невідкладно внести відомості до ЄРДР за ст. 149 КК України;
- оформити протокол огляду місця події (фото-, відеофіксація, опис обстановки);
- скласти протоколи допитів постраждалої особи, свідків, потенційних фігурантів справи;
- зафіксувати та вилучити речові докази (мобільні пристрої, документи, записники, фото тощо);
- оформити акти вилучення доказів згідно з процесуальними вимогами;
- отримати письмову згоду на надання допомоги та захисту;
- надіслати запит до Мінсоцполітики про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
- забезпечити збирання доказів, що вказують на вербування, переміщення, експлуатацію чи втрату контролю над особою.

3. Перенаправлення постраждалого:

- повідомити координатора з протидії торгівлі людьми в регіоні, відповідні НУО, центр надання безоплатної правової допомоги;
- організувати доступ до медичної, психологічної, соціальної та юридичної підтримки;
- сприяти розміщенню у кризовому центрі, притулку або тимчасовому житлі;
- забезпечити присутність перекладача (якщо постраждала особа не володіє державною мовою);
- ініціювати призначення соціального працівника чи мультидисциплінарної команди для супроводу;
- провести оцінювання ризику повторної віктимізації, включно з ризиками помсти з боку експлуататорів, загрозами для постраждалих дітей тощо.

Корисні ресурси:

На сайті Національної соціальної сервісної служби України розміщено пам'ятки для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та для посадових осіб, відповідальних за встановлення такого статусу:
<https://salo.li/FFF52D8>

Телефони Гарячої лінії для конфіденційного консультування:

1547 – Урядова гаряча лінія з протидії торгівлі людьми;

116 123 (моб.) або **0 800 500 335** – Національна гаряча лінія Ла Страда;

527 (моб.) або **0 800 505 501** – Гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та підтримки мігрантів.

Висновки

1. Ефективне реагування на випадки торгівлі людьми безпосередньо на місці події є критично важливим для виявлення потерпілих, забезпечення їхнього захисту та своєчасного збору доказів.

2. *Узгоджена взаємодія* поліції, соціальних служб, медиків та інших суб'єктів дає змогу не лише виявити злочин, а й забезпечити надання комплексної підтримки постраждалому: від надання першої допомоги до довготривалого супроводу в процесі реабілітації. Також важливо пам'ятати про важливість етичного підходу до постраждалих осіб, дотримання прав людини та недопущення повторної травматизації.

3. *Запровадження та використання чек-листів у повсякденній практиці* – це не лише інструмент ефективної роботи слідчо-оперативних груп, а й запорука відновлення справедливості та гуманного ставлення до людей, які стали потерпілими.

РОЗДІЛ 3

ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Ефективне розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, неможливе без дотримання високих етичних і правових стандартів взаємодії, в основі якого покладено безумовну повагу до людської гідності, забезпечення прав і законних інтересів потерпілих, а також цілеспрямованої мінімізації ризику повторної травматизації. У подібних випадках слідчий реалізовує не лише процесуальну функцію, а й виступає соціальним посередником між людиною та державою. Саме через поведінку представника правоохоронної системи в потерпілої особи формується ставлення до справедливості, законності та людяності. Особливу увагу слід приділяти вразливим категоріям, а саме дітям, жінкам, особам з інвалідністю, представникам ЛГБТК+ спільноти, внутрішньо переміщеним особам. Такі особи потребують делікатного, уважного та індивідуального підходу. Ефективна комунікація з ними передбачає не лише володіння правовими інструментами, а й наявність розвинених навичок емоційного інтелекту, емпатії, гнучкості, а також безумовне дотримання принципів недискримінації. Не менш важливим чинником успішного розслідування є міжвідомча взаємодія. Скоординована робота слідчих підрозділів із соціальними та медичними службами, органами опіки, установами системи безоплатної правової допомоги, психологами, представниками місцевої влади й неурядових організацій забезпечує не лише збирання доказової бази, а й надання постраждалим повного спектра видів підтримки – медичної, психологічної, юридичної та соціальної.

Питання розділу

- 3.1. Базові етико-правові принципи комунікації з потерпілими у справах про торгівлю людьми*
- 3.2. Інформована згода та конфіденційність як основа захисту прав постраждалих від торгівлі людьми*
- 3.3. Особливості комунікації з уразливими категоріями постраждалих*
- 3.4. Взаємодія слідчих з організаціями та установами, що надають допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми*
- 3.5. Кейси ефективних моделей координації дій слідчих, соціальних служб і неурядових організацій*

3.1. Базові етико-правові принципи комунікації з потерпілими у справах про торгівлю людьми

Розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, потребує

від слідчого особливої підготовки та розуміння специфіки роботи з постраждалими. Більшість потерпілих мають травматичний досвід, що впливає на їхню психіку, поведінку та здатність давати послідовні свідчення. Під час роботи з ними важливо дотримуватися принципів гуманності, безпеки, індивідуального підходу та конфіденційності, щоб уникнути повторної травматизації та зберегти довіру.

1. Принцип поваги до поглядів та гідності постраждалого

Слідчий має спілкуватися без осуду, уникати питань, що можуть звинувачувати потерпілу особу («Чому ти туди поїхала?»). Слід використовувати нейтральну лексику без принизливих термінів («постраждала від експлуатації», а не «повія» чи «нелегальний працівник»).

2. Принцип пріоритету безпеки

Слідчий має гарантувати фізичну та психологічну безпеку: уникати контактів потерпілого з підозрюваними, забезпечувати охорону під час судових засідань. Перш ніж розпочати допит, потрібно перевірити, чи немає загрози життю або здоров'ю потерпілого (наприклад, з боку злочинного угруповання).

3. Принцип конфіденційності

Обмеження доступу до персональних даних (кодування, окремі файли). Нерозголошення інформації, контроль за тим, щоб не були опубліковані дані, які дозволяють ідентифікувати потерпілого.

4. Принцип інформованості

Полягає в наданні зрозумілої інформації про права, процес розслідування та посильної допомоги. Слід пояснити, що саме відбуватиметься на кожному етапі: від інтерв'ювання до судового розгляду.

5. Принцип добровільної участі

Потерпілий має право відмовитися відповідати на запитання або припинити інтерв'ю, якщо почувається зле чи зазнає сильного стресу.

6. Принцип індивідуального підходу

Урахування фізичного й емоційного стану постраждалої особи, її культурного рівня, віку (використання коректних термінів та зрозумілих слів).

Значного поширення набули випадки повторної травматизації постраждалих осіб, коли під час слідчих дій, розповідаючи про події що сталися, вони знову зазнають емоційної травми. Це може призвести до певних негативних наслідків (загострення ПТСР, втрата довіри до правоохоронців, відмова від подальшої співпраці, надання неповних або суперечливих свідчень).

Серед способів уникнення повторної травматизації слід виділити:

– *мінімізацію кількості інтерв'ю.* Суть принципу полягає в тому, щоб зменшити кількість повторних опитувань, які змушують потерпілого знову переживати травмивні події. Кожне нове інтерв'ю може відновлювати емоційний біль, викликати почуття сорому або провини;

– *використання відеофіксації першого допиту, щоб не змушувати потерпілого повторювати історію.* Цей принцип дає змогу зберегти первинне свідчення в незмінному вигляді, що допомагає уникнути потреби повторно допитувати потерпілого. Відеозапис може бути використаний у слідчому процесі та в суді, що захищає потерпілу особу від повторного переживання травми й забезпечує доказову цінність показань;

– *створення безпечних умов.* Безпека – це не лише фізична, але й психологічна захищеність. Потерпілому потрібно чітко відчувати, що йому нічого не загрожує. На практиці це означає відсутність сторонніх, тиску, агресивних формулювань, а також створення доброзичливої атмосфери, яка сприятиме зниженню рівня стресу й відкритості у спілкуванні;

– *проведення інтерв'ю у спеціально обладнаних «зелених кімнатах» або нейтральних приміщеннях без символіки поліції.* Інтерв'ювання має відбуватися у спеціально обладнаних кімнатах, із затишним інтер'єром, м'яким освітленням, у яких відсутня офіційна символіка, форма чи атрибути. Це дозволяє уникнути тригерів, що нагадують потерпілому про небезпеку чи примус, і допомагає створити атмосферу довіри;

– *психологічний супровід (від первинної психологічної підтримки до подальшого спілкування з профільним фахівцем).* Психолог забезпечує професійну підтримку потерпілого на всіх етапах взаємодії. Він допомагає підготувати особу до інтерв'ю, контролює її емоційний стан під час допиту та надає посттравматичну підтримку після завершення спілкування. Це значно зменшує ризик дестабілізації та повторної травматизації;

– *присутність психолога під час інтерв'ю, який може допомогти стабілізувати емоційний стан потерпілого.* Психолог може втрутитися, якщо спостерігає ознаки паніки, дисоціації або емоційного перевантаження. Він пропонує паузи, техніки заземлення, допомагає сформулювати відповіді, не дозволяючи ситуації стати травматичною. Це створює додатковий рівень захисту для постраждалого;

– *гуманну комунікацію.* Цей принцип передбачає доброзичливе, емпатійне спілкування. Працівник не повинен демонструвати недовіру, осуд чи тиск. Важливо зберігати спокійний тон, послуговуватися простими та зрозумілими фразами, дати потерпілому час на відповідь. Гуманність комунікації є ключем до формування довіри;

– *уникнення звинувачувальних або надто деталізованих питань про інтимні аспекти експлуатації.* Звинувачувальний тон («Чому ти не ...?»)»

може викликати сором, провину і стати емоційним тригером. Питання про інтимні деталі слід ставити лише в мінімально необхідному обсязі, делікатно та з поясненням, чому це важливо. Це допомагає уникнути почуття приниження та додаткових психологічних переживань;

– використання відкритих питань («Що ви пам'ятаєте про подію?» замість «Чому ви не втекли?»). Відкриті запитання дозволяють потерпілому розповідати в тому обсязі, в якому він готовий це робити. Вони не нав'язують інтерпретацію та не викликають захисної реакції;

– витримання паузи під час спілкування, не поспішати, брати до уваги емоційний стан постраждалого. Інтерв'ю не повинно проходити поспіхом. Якщо потерпілий розхвилювався – варто зробити паузу, запропонувати воду, дозволити змінити позу чи вийти на хвилину. Увага до стану людини знижує ризик її перевантаження та сприяє збереженню психологічної стабільності.

Слід враховувати, що ефективність допиту постраждалого значно підвищується якщо брати до уваги такі етапи процесу, як проведення відповідного інтерв'ювання за певною структурою:

1. Підготовка до інтерв'ю включає:

– з'ясувати потреби потерпілого (чи є потреба в участі: перекладача, психолога, чи потрібен супровід соціального працівника);

– переконатися, що місце проведення безпечне та не травматичне;

– зібрати попередню інформацію, аби уникнути повторних запитань.

2. Безпосереднє проведення інтерв'ю:

Найбільш доцільним є метод проведення форензичного інтерв'ю (forensic interview). Цей метод також називають «структурованим інтерв'ю, чутливим до травми». Він ґрунтується на NICHD Protocol (National Institute of Child Health and Human Development), адаптованому в багатьох країнах, і включає:

– фазу довіри (Rapport building) – встановлення контакту, створення безпечної атмосфери, пояснення ролі слідчого та процесу інтерв'ювання.

Приклади запитань та фраз:

«Як Ви зараз почуваетесь? Чи потрібно щось, аби Вам стало комфортніше?»

«Перш ніж ми розпочнемо, чи хочете поставити мені якісь запитання?»

«Чи зручно Вам тут? Можемо змінити місце або зробити паузу будь-якої миті»

«Розкажу коротко, як відбуватиметься наше спілкування. Чи Вам усе зрозуміло?»

«Для мене дуже важливо, аби Ви говорили лише те, що пам'ятаєте. Якщо чогось не пам'ятаєте – це нормально. Чи Вам це підходить?»

– вільна розповідь (Free narrative) – надання потерпілому можливості

самостійно розповісти про події у зручному для нього темпі, без переривань:

Приклади запитань для початку розповіді:

«Будь ласка, розкажіть, що Вам хотілося б повідомити про цю подію»

«Розкажіть, будь ласка, все, що пам'ятаєте, в тій послідовності, у якій Вам зручно»

«Що було найпершим, що Ви пригадуєте?»

«Можете розповісти трохи детальніше про те, що сталося?»

«Я слухаю, Ви можете говорити у Вашому темпі»

«Якщо Вам потрібна пауза – просто скажіть про це»

«Продовжуйте, будь ласка, коли будете готові»

– уточнювальні питання (Focused questions) – використання відкритих і нейтральних питань для з'ясування деталей, без навідних формулювань. Ці питання ставляться лише після повної вільної розповіді:

Приклади відкритих питань про факти:

«Що ви пам'ятаєте ще про цю ситуацію?»

«Можете, будь ласка, розповісти більше про те місце/людину/момент?»

«Що відбувалося потім?»

«Як ви зрозуміли, що...?» (не підказувати змісту)

«Що ви бачили/чули/відчували на той момент?»

Приклади уточнень без тиску:

«Що саме Ви мали на увазі, коли сказали «там»?»

«Чи можете розповісти, згадуючи про особу, хто це був?»

«Ви сказали, що Вам було «некомфортно». Що саме робило ситуацію некомфортною?»

Категорично слід уникати фраз на кшталт:

«Чому Ви не втекли?»

«Ви впевнені, що все так і було?»

«Ви не помиляєтеся?»

– завершення з підтримкою (Closure and support) – підбиття підсумків, подяка за співпрацю, пояснення наступних кроків, «закриття» розмови:

Підсумовуючі та підтримувальні фрази:

«Дякую Вам за те, що поділилися цією інформацією, – я розумію, що це було для Вас непросто»

«Перш ніж ми завершимо, чи є щось, що Ви хотіли б додати або уточнити?»

«Як Ви почуваетесь зараз? Чи потрібно зробити паузу?»

«Зараз я коротко підсумую, що зрозумів. Скажіть, будь ласка, чи все відповідає тому, що Ви хотіли передати»

«Наступні кроки будуть такими (коротко і зрозуміло пояснити). Чи

зрозуміло це для Вас?»»

3. Після інтерв'ю слід:

- підсумувати основні моменти, подякувати за співпрацю;
- пояснити подальші кроки розслідування;
- скерувати потерпілого до служб підтримки (медична, психологічна допомога, притулок).

Під час проведення відповідної процедури, обов'язковим є врахування особливостей роботи з різними групами постраждалих. Наприклад, під час спілкування з дітьми слід використовувати мову, відповідну віку, залучати педагога чи психолога, забезпечувати присутність законного представника; у спілкуванні з жінками слід брати до уваги появу ризику стигматизації та сорому, можливість вибору слідчого жіночої статі; під час спілкування з особами з інвалідністю слід запропонувати їм доступний формат комунікації та забезпечити фізичний комфорт; під час спілкування з представниками ЛГБТ+ слід забезпечити підвищену конфіденційність щодо гендерної ідентичності/орієнтації та уникати дискримінаційних формулювань; спілкування з ВПО має відбуватися з огляду на додаткові травми, пов'язані з війною та переселенням, та можливість сприяти у відновленні документів.

Висновки

1. Комунікація слідчого з особами, які постраждали від торгівлі людьми, повинна ґрунтуватися на чітких етичних і правових принципах, з урахуванням глибокого травматичного досвіду потерпілих. Недотримання цих принципів призводить до повторної травматизації, втрати довіри до правоохоронної системи та зниження ефективності розслідування.

2. Ключовими засадами у взаємодії є: повага до гідності й автономії особи, безпечність середовища, конфіденційність, поінформованість, добровільна участь та індивідуальний підхід з урахуванням віку, статі, психоемоційного стану, культурного і соціального контексту.

3. Повторна травматизація може бути зведена до мінімуму шляхом скорочення кількості інтерв'ю; використання відеофіксації першої розповіді; застосування травмоорієнтованих технік інтерв'ювання; залучення психологів і соціальних працівників; створення безпечного і нейтрального середовища для спілкування.

4. Ефективною методикою роботи з потерпілими від торгівлі людьми вважається форензичне (структуроване) інтерв'ю, орієнтоване на зниження психологічного навантаження і побудову довіри. Його застосування дозволяє збирати достовірну інформацію без порушення відчуття психологічної безпеки людини.

5. Робота з особами із вразливих груп вимагає спеціальної підготовки слідчих та забезпечення додаткових умов: залучення

перекладачів, педагогів, законних представників; адаптація мови; вибору фахівця відповідної статі; забезпечення фізичної доступності та додержання особливої конфіденційності.

б. Реалізація базових етико-правових принципів у процесі досудового розслідування не лише підвищує якість доказової бази, а й формує в потерпілих відчуття захищеності, відновлює довіру до держави та сприяє їхній соціальній і психологічній реабілітації.

3.2. Інформована згода та конфіденційність як основа захисту прав постраждалих від торгівлі людьми

Робота слідчого з постраждалими від торгівлі людьми потребує не лише професіоналізму в розслідуванні, а й глибокого розуміння етичних та правових засад взаємодії з потерпілими. Одними з ключових принципів такої взаємодії є *інформована згода та дотримання конфіденційності*. Ці засади не лише гарантують дотримання прав людини, й сприяють формуванню довіри до правоохоронної системи, створюють безпечні умови для комунікації та запобігають повторній травматизації.

1. Значення інформованої згоди:

Інформована згода – це добровільне, усвідомлене погодження особи на проведення певної слідчої, медичної чи соціальної дії після отримання вичерпної інформації про її зміст, мету, ризики та наслідки.

Інформована згода потрібна:

– під час допиту, інтерв'ювання або психологічного опитування потерпілого;

– під час здійснення медичного огляду чи фіксації тілесних ушкоджень (фото, відео);

– для передачі персональних даних соціальним службам, міжнародним чи правозахисним організаціям;

– для залучення до програм допомоги – реабілітаційних, правових, захисних тощо.

Форми згоди:

– письмова – є стандартом у кримінальному провадженні, особливо для дій, які можуть мати юридичні наслідки;

– усна – може бути зафіксована на відео або в протоколі, коли обставини не дозволяють отримати підпис.

2. Етапи отримання інформованої згоди

2.1. Підготовка:

– забезпечення безпечного, конфіденційного та комфортного середовища для взаємодії;

– залучення перекладача, соціального працівника, за потреби психолога;

– підготовка адаптованої форми інформування відповідно до віку, рівня освіти та емоційного стану потерпілого.

2.2. Інформування (пояснення):

– чітко роз'яснювати те, хто проводить дію, її мету, суть, тривалість, які дані будуть зібрані, де й ким вони будуть зберігатися;

– важливо уникати юридичної лексики та пояснювати зміст у доступній формі;

– потрібно окремо наголосити на дотриманні конфіденційності та праві особи відмовитися відповідати або ставити свої запитання.

2.3. Добровільність:

– участь у процесуальних чи допоміжних заходах має бути добровільною (крім передбачених законом обов'язкових дій);

– заборонено вдаватися до психологічного тиску, маніпулювання або прихованого висування умов («без згоди не отримаєш допомоги»).

2.4. Перевірка розуміння:

– слідчий має впевнитися в тому, що потерпілий дійсно усвідомлює, на що дає згоду (через контрольні запитання);

– під час роботи з дітьми, особами з інтелектуальними чи комунікативними труднощами, обов'язковою є участь психолога або педагога.

2.5. Фіксація згоди:

– письмове підтвердження або відеофіксація усної згоди – обов'язковий елемент належної процесуальної дії;

– у разі подальших змін обставин згода може бути відкликана або оновлена.

3. Забезпечення конфіденційності:

Конфіденційність – це один із основоположних стандартів захисту прав постраждалих. Її порушення може призвести до соціального осуду, ризику для життя чи здоров'я особи, а також до відмови від співпраці зі слідством.

Основні механізми реалізації конфіденційності:

використання кодованих позначень у документах (наприклад, «Потерпіла 1»), уникнення розголошення імен;

обмеження доступу до матеріалів справи лише уповноваженим особам;

захищене зберігання персональних даних у реєстрах (паролі, шифрування, обмеження доступу);

обов'язкова перевірка того, яку інформацію буде передано третім сторонам (соцслужбам, ООН тощо), лише за письмової згоди потерпілого;

уникнення опублікування у ЗМІ будь-яких подробиць, які дозволяють ідентифікувати особу.

Висновки

1. Інформована згода та конфіденційність – це не формальні вимоги, а ключові інструменти захисту гідності, безпеки та автономії потерпілої особи.

2. Дотримання принципів: зміцнює довіру постраждалих до правоохоронних органів; сприяє створенню безпечного і недискримінаційного середовища; знижує ризик повторної травматизації та відмови від співпраці.

3. Процес отримання інформованої згоди має бути поетапним, адаптованим до конкретних умов, з урахуванням віку, психологічного стану та мовних особливостей постраждалого.

4. Конфіденційність має забезпечуватись на всіх етапах – від опитування до зберігання та передачі даних, із використанням практичних і технологічних механізмів захисту інформації.

5. Порушення конфіденційності або недотримання добровільності участі постраждалого не лише істотно знижує ефективність слідства, але й може призвести до додаткової шкоди для особи, що зазнала експлуатації. Імплементация інформованої згоди та конфіденційності в щоденну практику слідчого є важливою ознакою етичної відповідальності та професійної зрілості правоохоронної системи.

3.3. Особливості комунікації з уразливими категоріями постраждалих

Постраждалі від торгівлі людьми не становлять однорідної групи – кожна особа має унікальний досвід, рівень вразливості та потреби. Ефективна комунікація з ними вимагає індивідуального, уважного, недискримінаційного підходу, з орієнтацією на принципи захисту прав людини, безпеки, гідності та психологічного добробуту. Належне врахування вікових, статевих, фізичних, емоційних, культурних і соціальних особливостей потерпілої особи є ключовим чинником, що впливає як на ефективність розслідування, так і на якість зібраних доказів, готовність співпрацювати зі слідством та виступати в суді.

Особливої уваги потребують представники так званих уразливих категорій, які з різних причин (соціальних, фізичних, ментальних, політичних тощо) мають підвищений ризик повторної травматизації, маргіналізації або вторинного насильства. До них, зокрема, належать діти, жінки, особи з інвалідністю, представники ЛГБТ+ спільноти, внутрішньо переміщені особи. Працюючи з ними, слідчий має не лише дотримуватись професійних стандартів, але й демонструвати повагу, емпатію та готовність забезпечити підтримку на кожному етапі процесу.

1. Діти

Особливості категорії:

- вікова та психоемоційна незрілість, обмежене розуміння подій;
- висока залежність від дорослих та схильність підпадати під вплив інших;
- травматичний досвід спричиняє страх, закритість, порушення довіри в потерпілого.

Рекомендації для слідчого:

- допит проводиться виключно у присутності психолога, педагога або законного представника;
- застосовується форензичне інтерв'ю (поступове встановлення контакту, адаптована мова, відсутність тиску);
- створення комфортного середовища («зелені кімнати», нейтральний інтер'єр, мінімізація формальностей);
- фіксація першого інтерв'ю на відео – для запобігання повторному допиту;
- після взаємодії скерування постраждалих до служб опіки, психологічної підтримки та реабілітації.

2. Жінки

Особливості категорії:

- частіше за інших стають постраждалими від сексуальної або трудової експлуатації;
- стикаються з подвійною травмою – від самого злочину та соціального осуду;
- високий ризик розвитку ПТСР, почуття провини, ізоляції;

Рекомендації для слідчого:

- забезпечення максимальної конфіденційності (обмежена присутність, можливість обрати стать слідчого);
- уникнення стигматизуючих або обвинувальних запитань;
- залучення кризового психолога або консультанта вже під час першого контакту;
- обов'язкове інформування про доступні ресурси підтримки (притулок, надання правової та медичної допомоги та ін.);
- надання часу для прийняття рішень без тиску чи поспіху.

3. Особи з інвалідністю

Особливості категорії:

- фізичні (рухові, сенсорні) або інтелектуальні порушення;
- часто залежать від сторонньої допомоги, що посилює ризик експлуатації;
- можуть не розуміти правових процедур.

Рекомендації для слідчого:

- забезпечення фізичної доступності (приміщення, транспорт);
- залучення сурдоперекладачів, фахівців з альтернативної комунікації, адаптація матеріалів;

- просте і зрозуміле формулювання запитань, постійна перевірка розуміння;
- співпраця із соціальними та медичними установами для супроводу особи на всіх етапах;
- недопущення обмеження прав через інвалідність;
- дотримання принципу повноцінної участі.

4. Представники ЛГБТ+ спільноти

Особливості категорії:

- високий ризик подвійної дискримінації – за ознакою як постраждалого, так і гендерної/сексуальної ідентичності;
- нерідко приховують свою ідентичність через страх осуду або насмішок;
- часто мають негативний досвід взаємодії з державними інституціями.

Рекомендації для слідчого:

- повна недискримінація та безумовна повага до самовизначення;
- захист конфіденційності – особливо щодо сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності;
- уникнення упереджених або стигматизуючих висловлювань чи поведінки;
- визнання права особи на безпечне середовище незалежно від її ідентичності.

5. Внутрішньо переміщені особи

Особливості категорії:

- втрата житла, документів, соціальних зв'язків;
- досвід війни, переслідувань, травми втрат;
- підвищений ризик трудової експлуатації, особливо за умов бідності або безробіття;
- перебування у стані емоційного виснаження, тривожності, депресії.

Рекомендації для слідчого:

- оцінка первинних потреб (наявність житла, документів, доступ до медицини);
- залучення гуманітарних організацій (Червоний Хрест, Міжнародна організація з міграції, ООН тощо);
- надання допомоги у відновленні документів, правового статусу, соціального захисту;
- чутливе ставлення до контексту переселення (уникнення узагальнень чи стереотипів);
- скерування до психолога або кризового консультанта за появи ознак глибокої травми.

Загальні принципи взаємодії з уразливими категоріями

- індивідуальний підхід;

- забезпечення безпеки (фізичної, емоційної, правової);
- міжсекторальна взаємодія (слідчий має координувати роботу з соціальними, медичними, правозахисними та освітніми структурами);
- прозоре інформування та згода (особа має розуміти, що з нею відбувається, і контролювати процес);
- попередження повторної травматизації через контроль за умовами спілкування, формулюваннями, емоційним навантаженням.

Висновки

1. *Ефективна взаємодія* з потерпілими від торгівлі людьми, які належать до уразливих категорій, є не лише професійним викликом, а й *етичним обов'язком* слідчого. Успішність розслідування значною мірою залежить від здатності правоохоронців враховувати індивідуальні особливості таких осіб, формувати з ними довірливий контакт і забезпечувати безпечне, гідне та підтримувальне середовище.

2. *Уразливі категорії потерпілих* (діти, жінки, особи з інвалідністю, представники ЛГБТ+ спільноти та внутрішньо переміщені особи) *потребують особливо делікатного, уважного та адаптованого підходу*, який передбачає: розуміння контексту життєвого досвіду, травм та бар'єрів у комунікації; дотримання принципів недискримінації, поваги до ідентичності та приватності; створення умов, які запобігають повторній травматизації (зокрема, через тиск, формальність процедури, знеособлення або соціальний осуд); активне залучення мультидисциплінарної підтримки: психологів, соціальних працівників, перекладачів, педагогів, медичних і правозахисних фахівців; прозоре інформування та отримання усвідомленої згоди на кожному етапі взаємодії.

3. *Роль держави* у сприйнятті потерпілого не обмежується кримінальним переслідуванням винних – вона також *проявляється у ставленні до самої особи*, її безпеки, гідності та відновлення. Таким чином, робота з уразливими категоріями має ґрунтуватися не лише на знанні правових процедур, а й на емпатії, повазі, культурному чутті та професійній етиці.

3.4. Взаємодія слідчих з організаціями та установами, що надають допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми

Кількість випадків торгівлі людьми засвідчує стійку тенденцію до зростання, що обумовлено її характером як транснаціональної організованої злочинної діяльності. Цей вид кримінальної активності вирізняється високою прибутковістю для злочинних угруповань та низьким рівнем виявлення й покарання правопорушників. Водночас торгівля людьми завдає потерпілим особам глибокої фізичної, сексуальної та психологічної шкоди, що обумовлює необхідність

комплексного підходу до протидії цьому явищу.

Організації, які накопичили досвід у сфері надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми, володіють унікальними знаннями та практичними інструментами підтримки. Їх залучення до стратегічної й оперативної співпраці з правоохоронними органами створює передумови для посилення ефективності протидії цьому виду злочинності та покращення механізмів захисту постраждалих.

У широкому розумінні взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми – це певна система правових засобів і процедур, що полягає в синтезі узгоджених дій різних суб'єктів протидії торгівлі людьми як окремих організаційних систем, спрямована на досягнення загальної мети – мінімізації й локалізації всіх чинників, що сприяють вчиненню цієї категорії злочинів і подальшому розвитку цього явища. У вузькому розумінні взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми – це заснована на законах і підзаконних актах, погоджена за метою, місцем та часом діяльність різних суб'єктів протидії торгівлі людьми, що полягає в раціональному поєднанні сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам, з метою виявлення, попередження та припинення торгівлі людьми, а також усунення причин і умов, що їй сприяють. Зазвичай, *взаємодія в галузі протидії торгівлі людьми є багатосторонньою*, що обумовлюється важливістю та складністю завдань, які постають перед відповідними органами. За часом та тривалістю спільних дій виділяють постійну, регулярну, періодичну, разову та тимчасову взаємодію.

У межах діяльності правоохоронних органів співпраця з постраждалими від торгівлі людьми та організаціями, що надають їм допомогу, має ключове значення для ефективної протидії цьому виду злочинності. *Така взаємодія охоплює низку важливих аспектів:*

- забезпечення першочергового контакту та невідкладної безпеки постраждалих, що здійснюється працівниками поліції на час виявлення випадків торгівлі людьми;

- сприяння в наданні тимчасового житла та комплексної допомоги потерпілим, які згодом можуть виступати свідками та співпрацювати зі слідством у межах кримінального провадження;

- отримання доступу до важливої конфіденційної інформації про злочинні мережі, яка зазвичай залишається недосяжною для правоохоронців через недовіру з боку постраждалих; при цьому особливу увагу слід приділяти питанням захисту персональних даних та нерозголошення відомостей, здатних загрожувати безпеці потерпілих.

Робота організацій, що надають допомогу постраждалим, спрямована на те, щоб було якомога менше випадків торгівлі людьми та на захист постраждалих від цього злочину. Організації з надання допомоги можуть отримувати інформацію про торгівлю людьми від

постраждалих осіб або їхніх родичів чи друзів. Така інформація може дуже знадобитися правоохоронним органам, щоб визначити місце розташування та врятувати інших постраждалих, виявити та знешкодити торговців людьми. Порятунк постраждалих та виявлення торговців людьми – це дві важливі складові обов'язкової стратегії боротьби з торгівлею людьми.

Співпраця між організаціями з надання допомоги та правоохоронними органами може сприяти досягненню цієї мети. Значна кількість постраждалих від торгівлі людьми, які перебувають під наглядом організацій з надання допомоги, прагнуть передати інформацію про торгівлю людьми правоохоронним органам. У деяких випадках, коли діяльність правоохоронних органів є професійною та безпечною, постраждалі від торгівлі людьми можуть передати таку інформацію правоохоронцям безпосередньо. В інших випадках постраждалі відмовляються зустрічатися з правоохоронцями і просять співробітників організації про надання допомоги в передачі конфіденційної інформації від їхнього імені. Завдяки обміну відповідною інформацією з правоохоронними органами організація з надання допомоги може допомогти постраждалому повідомити наявну інформацію, що може допомогти врятувати інших постраждалих (потенційних постраждалих) або сприяти виявленню торговців людьми та застосуванню до них санкцій.

Орієнтовний алгоритм дій слідчого щодо перенаправлення інформації про потерпілого від торгівлі людьми може містити низку кроків:

1. Ідентифікація потерпілого:

- проведення первинного виявлення ознак торгівлі людьми;
- забезпечення невідкладної безпеки потерпілого (ізоляція від експлуататорів, тимчасовий притулок);
- фіксація базової інформації (без надлишкових деталей, що можуть розкрити особу без її згоди).

2. Отримання згоди потерпілого:

- пояснення потерпілому його прав та можливостей отримати допомогу (психологічну, медичну, правову);
- письмове або усне підтвердження згоди на передачу інформації організації з надання допомоги (згідно із Законом України «Про захист персональних даних»);
- за відсутності згоди – передача лише узагальненої інформації, що не дозволяє ідентифікувати особу, але допоможе в організації підтримки.

3. Первинне інформування організації:

- повідомлення організації через офіційний комунікаційний канал (захищена електронна пошта, телефон Гарячої лінії, спеціалізований

реєстр);

- передача мінімального обсягу даних: стать, вік (приблизно), стан здоров'я, наявність дітей, нагальні потреби (житло, лікування);

- у разі загрози життю – негайний контакт із кризовою групою організації.

4. Координація подальших дій:

- узгодження дій між правоохоронним органом та організацією (забезпечення притулку, медичної допомоги, супроводу в судових процесах);

- призначення відповідальної особи в обох структурах для супроводу кейсу;

- регулярний обмін інформацією в межах, необхідних для безпеки потерпілого та ефективного розслідування.

5. Забезпечення конфіденційності та безпеки:

- використання кодованих ідентифікаторів замість повних ПІБ під час обміну інформацією;

- збереження доступу до даних лише в певного кола осіб;

- захист від повторної віктимізації (непоширення даних у медіа, уникнення стигматизації).

6. Документування та звітність:

- ведення обліку випадків перенаправлення (дата, обсяг переданої інформації, відповідальні особи);

- аналіз ефективності взаємодії правоохоронців і організацій для подальшого вдосконалення механізму.

Висновки

1. Ефективна протидія торгівлі людьми неможлива без скоординованої, міжсекторальної взаємодії між слідчими та організаціями, які надають допомогу постраждалим. Така співпраця є критично важливою як для розслідування злочинів, так і для гарантування прав та безпеки потерпілих. Залучення фахових організацій дозволяє налагодити комунікацію з постраждалими, які часто не довіряють правоохоронним органам, і тим самим підвищити шанси на отримання достовірної інформації про злочини.

2. Комплексний підхід до взаємодії слідчих та допоміжних установ забезпечує оперативне реагування, надання необхідної допомоги, мінімізацію ризиків повторної травматизації, а також посилює мотивацію постраждалих до співпраці з правоохоронцями. Особливо важливими аспектами такої взаємодії є: дотримання принципів інформованої згоди, конфіденційності, безпеки особи, чітке документування дій та координація на всіх етапах супроводу справи.

3. Налагоджена співпраця між слідчими та організаціями й спеціалізованими установами не лише посилює спроможність держави

ефективно протидіяти торгівлі людьми, а й гарантує дотримання прав людини, зокрема найбільш уразливих її представників.

3.5. Кейси ефективних моделей координації дій слідчих, соціальних служб і неурядових організацій

Ефективна міжвідомча взаємодія є критично важливою умовою забезпечення всебічного захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми, особливо якщо йдеться про дітей або представників інших вразливих груп. Координація дій між слідчими, соціальними службами, психологами, медичними працівниками та неурядовими організаціями дозволяє досягти балансу між кримінальним переслідуванням злочинців і гуманним, безпечним підходом до постраждалих. Нижче наведено приклади моделей, що зарекомендували себе як ефективні в Україні та інших країнах.

1. Модель «Мобільних бригад» (Україна)

Суть: мобільні групи формуються з представників поліції (ювенальної превенції або слідчих), соціального працівника та психолога. Виїзд на місце події або до місця перебування потерпілої особи здійснюється одночасно.

Особливість: оперативне реагування дозволяє негайно оцінити рівень небезпеки, надати екстрену психологічну допомогу, здійснити початкову фіксацію подій та налагодити подальший супровід.

Результат: забезпечується безперервність процесу «виявлення – захист – підтримка», що знижує ризик втрати довіри з боку постраждалого та сприяє збереженню доказової бази.

2. Модель «Кризових кімнат» у підрозділах поліції (Україна)

Суть: в окремих відділках поліції створено спеціалізовані кімнати для роботи з дітьми, що є безпечним та комфортним середовищем для спілкування з постраждалими.

Особливість: інтерв'ювання проводиться без участі осіб у однострої, у присутності психолога або соціального працівника. Мінімізується тиск на дитину, зменшується ризик вторинної травматизації.

Результат: поліпшується якість первинного опитування, а також зміцнюється міжвідомча комунікація між поліцією та соціальними службами.

3. Інтегрована модель «Єдиного вікна» (рекомендації ОБСЄ для України)

Суть: упровадження протоколу автоматичного сповіщення всіх дотичних служб (соціальна, медична, психологічна, правова) після першого контакту з потерпілою особою (наприклад, через поліцію або гарячу лінію).

Особливість: уніфіковані алгоритми реагування, єдина база даних,

часові рамки для кожної служби. Модель вимагає цифрової координації та належного рівня інформаційної безпеки.

Результат: усувається дублювання функцій, зменшуються часові втрати, дії суб'єктів спрямовані за єдиним вектором.

4. Модель «Child Advocacy Center» (CAC) – (США, Канада)

Суть: мультидисциплінарна команда (слідчий, психолог, працівник соціальної служби) працює в межах одного центру. Форензичне інтерв'ю проводить підготовлений психолог, тоді як слідчий спостерігає за процесом через відеозв'язок.

Особливість: дитина має «адвоката-дорадника» – фахівця із соціальних служб, який супроводжує її протягом усього розслідування і судового процесу. Всі дії плануються колегіально, з урахуванням інтересів дитини.

Результат: підвищується якість зібраних доказів, зменшується кількість повторних допитів, а дитина відчуває безпеку та підтримку.

5. Модель «Barnahus» (Дитячий будинок правосуддя) – (Ісландія, Швеція, Норвегія, країни Східної Європи, у т.ч. Україна)

Суть: усі послуги – правова, медична, психологічна та соціальна допомога – надаються в єдиному фізичному просторі. Допит дитини проводиться один раз у спеціально обладнаній кімнаті з відеофіксацією і приймається судом як доказ.

Особливість: дитина не стикається з правосуддям у його формальному вигляді (судові зали, допити в поліції). З нею працює постійний координатор, що забезпечує безперервність підтримки.

Результат: знижується ризик повторної віктимізації, скорочується тривалість розслідування, зростає довіра до системи правосуддя.

Зазначені моделі демонструють різні підходи до забезпечення комплексної допомоги потерпілим від торгівлі людьми. Незалежно від формату, ключовими компонентами ефективної взаємодії залишаються:

- міжвідомча координація та стандартизація алгоритмів дій;
- залучення підготовлених психологів та соціальних працівників;
- створення безпечного і ненасильницького середовища для постраждалих;
- довгостроковий супровід потерпілих до повної реінтеграції.

Успішне впровадження таких моделей в українську практику може значно посилити спроможність системи реагувати не лише юридично, а й гуманно, орієнтуючись на права та гідність кожної постраждалої особи.

Висновки

1. Розгляд моделей міжвідомчої взаємодії свідчить про важливість системного, комплексного підходу до роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми. Найбільш *ефективними визнаються ті моделі, що забезпечують:* раннє виявлення та негайне реагування, що дозволяє

знизити ризик подальшої шкоди постраждалим; інтеграцію дій правоохоронних органів із соціальними та медичними службами, що гарантує всебічну підтримку та уникнення дублювання функцій; мінімізацію вторинної травматизації, особливо в роботі з дітьми, через створення безпечного середовища, застосування спеціалізованих технік опитування та залучення фахових психологів; довгостроковий супровід та реінтеграцію, що забезпечує не лише правовий захист, а й емоційне та соціальне відновлення особи; уніфікацію процедур і стандартів взаємодії, що підвищує ефективність реагування, зменшує затримки й підвищує рівень довіри до системи.

2. Запропоновані кейси доводять, що лише *мультидисциплінарний підхід*, який поєднує зусилля слідчих, соціальних служб, медиків, правозахисників і неурядових організацій, дозволяє повною мірою забезпечити права, безпеку та гідність потерпілих. Для України критично важливими є не лише запозичення міжнародного досвіду, а й адаптація його до національного контексту, з урахуванням реалій правової системи, ресурсів та інституційної спроможності.

ПІСЛЯМОВА

Торгівля людьми – один із найтяжчих злочинів проти особистості, що грубо порушує основоположні права людини та завдає глибокої психоемоційної, фізичної і соціальної шкоди постраждалим. В умовах війни, масових переміщень населення, втрати економічної стабільності та руйнування інституційного середовища ризику потрапляння в ситуації експлуатації значно зростають. У зв'язку з цим, перед правоохоронними інституціями постають нові виклики, що потребують негайної адаптації підходів, оновлення знань і постійної взаємодії з іншими суб'єктами, включеними в систему протидії торгівлі людьми.

Метою цього видання є надання фахівцям, передовсім слідчим, практичні інструменти для виявлення, документування, розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а також для належної комунікації з постраждалими. Особливу увагу приділено етичним аспектам і принципам забезпечення прав людини, що є критично важливими для формування довіри та співпраці з особами, які зазнали травматичного досвіду.

Рекомендації спираються на сучасні міжнародні стандарти, національне законодавство України, міжвідомчі алгоритми дій, а також на практичний досвід взаємодії слідчих із соціальними службами, неурядовими організаціями, фахівцями-психологами та іншими учасниками міждисциплінарної команди. Вони містять як базові орієнтири для дій, так і розширені кейси, що демонструють ефективні моделі реагування в конкретних ситуаціях.

Ми щиро сподіваємося, що це видання стане корисним у щоденній діяльності правоохоронців, сприятиме формуванню уважного, правомірного та професійного підходу до роботи з постраждалими від торгівлі людьми, а також підвищенню ефективності розслідувань і захисту прав постраждалих.

Висловлюємо глибоку вдячність кожному, хто долучився до створення Методичних рекомендацій, – фахівцям системи МВС, міжнародним партнерам, правозахисникам, науковцям, громадським активістам. Особлива подяка тим, хто надав реальні приклади, поділився досвідом і вказав на прогалини у сфері протидії торгівлі людьми, які потребують додаткового вивчення та уваги.

Маємо надію, що наша спільна праця, заснована на принципах гідності, справедливості та солідарності, стане важливим внеском у зменшення масштабів злочину торгівлі людьми, а отже – розбудову безпечного й гуманного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні : за заг. ред. : Бороздіна К. А, Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б. Київ : ФОП Мороз А.Т., 2025. 80 с.
2. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні: монографія. Харків : Золота миля, 2015. 403 с.
3. Вишнеvsька І., Захарова О., Марін О., Савайда О., Шехавцов Р. Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни в Україні : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Маріна. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 212 с.
4. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
5. Методика розслідування торгівлі людьми : альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 112 с.
6. Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с.
7. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією / укладачі : Т.І. Созанський, І.Б. Газдайка-Василишин, О.В. Захарова, Е.М. Мручковська, Р.М. Шехавцов. Львів, 2019. 252 с.
8. Протидія та соціальна профілактика торгівлі людьми в Україні : навч. посіб. / автори-упорядники Р. М. Андрусишин, І. І. Сидорук, Я. М. Когут. Львів : Растр-7, 2023. 176 с.
9. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ : ВАІТЕ, 2017. 88 с.
10. Торгівля людьми. Запобігання та протидія в Україні та світі : торгівля людьми як міжнародне протиправне явище; війна в Україні як додатковий фактор ризику; правове регулювання, запобігання та протидії; актуальна судова практика. / укл. : Брийовська І. Б., Корецький О. П., Марковський Н. О., Мартин О. В., Проць І. М., Татомир Ю. І., Тиркало Ю. Є., Хитра О. Л., Хмиз М. В., Чистоклетов Л. Г., Явний О. І. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2025. 552 с.

ДОДАТКИ

Злочини, пов'язані з торгівлею людьми²²

Стаття 142 КК	Незаконне проведення дослідів над людиною
Стаття 143 КК	Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини
Стаття 146 КК	Незаконне позбавлення волі або викрадення людини
Стаття 150 КК	Експлуатація дітей
Стаття 150-1 КК	Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом
Стаття 151-2 КК	Примушування до шлюбу
Стаття 169 КК	Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)
Стаття 300 КК	Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію
Стаття 301 КК	Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів
Стаття 302 КК	Створення або утримання місць розпусти і звідництво
Стаття 303 КК	Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією
Стаття 304 КК	Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

²² Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією / укладачі : Созанський Т. І., Газдайка-Василишин І. Б., Захарова О. В., Мручковська Е. М., Шехавцов Р. М. Львів, 2019. С. 67.

Непрямі ознаки «середньостатистичного» потерпілого від торгівлі людьми²³

ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД:

- неохайність;
- яскравий макіяж;
- втомлений вигляд;
- невідповідність одягу (сезону або ситуації).

ФІЗИЧНИЙ СТАН:

- наявність слідів фізичного насильства (синці, опіки, рубці);
- наявність травм (каліцтво);
- захворювання статевої системи (в т.ч. інфекції, що передаються статевим шляхом);
- алкогольна, наркотична, інша залежність.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН:

- неможливість контролювати свої емоції;
- відсутність віри в себе;
- злість, ворожість;
- агресія;
- страх;
- почуття немотивованої тривоги;
- гнів;
- відчуття безпорадності;
- шок;
- розгубленість;
- провали в пам'яті;
- виражене почуття провини;
- депресія;
- суїцидальні наміри.

ПОВЕДІНКОВІ РЕАКЦІЇ:

- плач;
- замкнутість;
- небажання говорити;
- уникання погляду;
- демонстративна поведінка;
- звинувачення інших або себе в тому, що сталося.

²³ Протидія та соціальна профілактика торгівлі людьми в Україні : навч. посіб. / автори-упорядники Р. М. Андрусин, І. І. Сидорук, Я. М. Когут. Львів : Растр-7, 2023. С. 82–83.

Найчастіші поведінкові шаблони злочинного вербування ²⁴

«Псевдолегальні» вакансії: оголошення, які обіцяють «легку роботу за кордоном», часто без вимог щодо досвіду, але з високою оплатою. Наприклад, «робота асистентки в Європі», «модельний бізнес без контрактів».

Емоційна складова: публікації, що використовують емоційно забарвлені фрази для створення відчуття унікальної можливості, наприклад, «лише один шанс змінити життя».

Вимоги щодо надання персональних даних: прохання надати копії документів, фото на повний зріст або інтимні знімки під приводом реєстрації чи «попереднього відбору».

Переведення в приватні повідомлення: запрошення перейти до спілкування в месенджери на кшталт Telegram або WhatsApp для «додаткової інформації».

Вимога щодо терміновості ухвалення рішення та тиск на цій підставі: вказівки на обмежений термін дії пропозиції, наприклад, «останні місця», «реєстрація тільки сьогодні».

Пропозиції передоплати: вимоги сплатити «страховий внесок» або «вартість документів», що вказують на шахрайські наміри.

²⁴ Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні: за заг. ред. : Бороздіна К. А, Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б.. Київ. ФОП Мороз А.Т., 2025. С. 58.

Як не стати потерпілим від злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми²⁵

У сучасному світі торгівля людьми залишається однією з найважчих форм порушення прав людини. Рятуючи своє життя через військову агресію росії, мільйони українців були змушені залишити свої домівки, стати внутрішньо переміщеними особами чи виїхати до інших країн. Війна надзвичайно посилила вразливість до потрапляння в пастку трудової, сексуальної або іншої форми експлуатації як в Україні, так і поза її межами. Особливо вразливими є люди, які шукають роботу за кордоном або перебувають у складних життєвих обставинах.

Як зрозуміти, що вам загрожує небезпека?

Ви отримуєте пропозиції роботи без офіційного договору.

Роботодавець уникає відповідей на конкретні запитання щодо умов праці.

Обіцянки великого заробітку без спеціальних навичок або знання мови.

Вимога віддати оригінали документів.

Тиск або ізоляція від родичів та друзів.

Що робити, аби себе захистити?

Завжди перевіряйте інформацію про роботодавця та посередника.

Оформлюйте документи офіційно.

Інформуйте близьких про своє місце перебування і залишайте копії документів.

Збережіть номери «гарячих ліній» та консульств України у країні перебування.

Куди звертатися по допомогу?

Національна «гаряча лінія» з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів, тел. 527; 0 800 505 501.

Державна міграційна служба України dmsu.gov.ua.

Міністерство закордонних справ України / Консульська установа.

Пам'ятайте: торгівля людьми – це злочин. Ніхто не має права використовувати вашу працю, тіло чи життя задля власної вигоди. Інформованість, обачність та відповідальна поведінка – ваш головний захист.

²⁵ Сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/news/iak-ne-stati-zertvoiu-zlociniv-poviazanix-iz-torgivleiu-liudmi>